

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“

ПРАВНО-ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

СЪВРЕМЕННИ ИЗМЕРЕНИЯ НА СИГУРНОСТТА В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА

Сборник с доклади от Кръгла маса, организирана от Югозападен университет „Неофит Рилски“ и Университет по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ) и проведена на 6 юни 2023 г.

Благоевград, 2024 г.

Организирането на кръглата маса и издаването на този сборник са резултат от изпълнението на Национална научна програма „Сигурност и отбрана”, одобрена с РМС № 731 от 21.10.2021 г., съгласно Споразумение № Д01-74/19.05.2022 г. и Споразумение за партньорство № МРС 122/29.06.2023 г.

Редакционна колегия:

Проф. д-р Николай Марин

Проф. д-р Габриела Белова

Проф. д-р Владко Иванов

Доц. д-р Пламен Богданов

Доц. д-р Груди Ангелов

Доц. д-р Симо Михов

Доц. д-р Николай Попов

Гл. ас. д-р Владимир Бабанов

Редакционната колегия не носи отговорност за изразените мнения и позиции в публикуваните материали, които следва да отговарят на изискванията за академичен стандарт и професионална коректност.

*Всички оригинални материали принадлежат на ЮЗУ „Неофит Рилски“ и УниБИТ

ISBN 978-954-00-0356-6

Редакция: 2700 Благоевград, пл. „Георги Измирлиев- Македончето“ №1

Издател: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2700 Благоевград, ул. „Иван Михайлов“ №66

Благоевград, 2024 г.

СЪДЪРЖАНИЕ:

Доц. д-р Пламен Богданов, УниБИТ, (пленарен доклад)

УКРАЙНА И СТРАТЕГИИТЕ ЗА СИГУРНОСТ **4**

Доц. д-р Груди Ангелов, УниБИТ

НАЦИОНАЛНАТА ДОКТРИНА – КЛЮЧОВ ФАКТОР ЗА ФУНКЦИОНИРАНЕ НА ДЪРЖАВАТА **18**

Доц. д-р Николай Попов, ЮЗУ „Неофит Рилски“

ВЗАИМОВРЪЗКА МЕЖДУ СИГУРНОСТ И ПОЛИТИЧЕСКИ ПРОЦЕС В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ -
АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ **27**

Доц. д-р Асен Захариев, УниБИТ

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА ТЕРОРИЗМА, КАТО ЕДИН ОТ СТРАТЕГИЧЕСКИТЕ ПРИОРИТЕТИ В
НОВАТА СТРАТЕГИЯ НА ЕС ЗА СЪЮЗА НА СИГУРНОСТ **34**

Проф. д-р Владко Иванов, докт. Георгица Пенчева-Парушева, ЮЗУ „Неофит Рилски“

НАЦИЯТА И ДЪРЖАВАТА- ВИЗИИ ЗА САМОУПРАВЛЕНИЕ И УПРАВЛЕНИЕ **44**

Гл. ас. д-р Владимир Бабанов, ЮЗУ „Неофит Рилски“, (пленарен доклад)

ДЕЗИНФОРМАЦИЯТА В КИБЕРПРОСТРАНСТВОТО- ЗАПЛАХА ЗА ДЕМОКРАТИЧНИТЕ ПРОЦЕСИ В
ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА **51**

Гл. ас. д-р Илия Ценов, ПУ „Паисий Хилендарски“

МОДЕРНИЗАЦИЯТА НА БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ - НЕОБХОДИМО УСЛОВИЕ ЗА СИГУРНОСТТА НА
СТРАНАТА **59**

Докт. Митко Узунов, УниБИТ

МОДЕРНИЗАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ ВЪОРЪЖЕНИЕ СИЛИ ЧРЕЗ ПРЕВЪОРЪЖАВАНЕ ИЛИ
ИНТЕГРИРАНЕ НА ВИСОКОТЕХНОЛОГИЧНИ РЕШЕНИЯ В СТАРОТО ВЪОРЪЖЕНИЕ **68**

УКРАЙНА И СТРАТЕГИИТЕ ЗА СИГУРНОСТ

Доц. д-р Пламен Богданов
Катедра „Национална сигурност“
Факултет „Информационни науки“
Университет по библиотекознание и информационни технологии - София
p.bogdanov@unibit.bg

Резюме:

В настоящия доклад е изследвана ролята на Украйна в средата за сигурност в края на XX и началото на XXI век. Разглеждан е процесът на превръщане на Украйна от трета ядрена сила в света в държава, непритежаваща ядрено оръжие. Анализирани са развитието на международните отношения и на глобалната среда за сигурност в началото на третото десетилетие на XXI век в светлината на войната в Украйна. На тази основа са изведени основните положения на новите стратегии за сигурност на САЩ, НАТО и Европейския съюз, както и промените в политиката за сигурност на доскоро неутрални държави.

Ключови думи: *Украйна; ядрено оръжие; договор; меморандум; стратегия.*

UKRAINE AND SECURITY STRATEGIES

Assoc. Prof. Plamen Bogdanov, PhD
Department of National Security
Faculty of Information Sciences
University of Library Studies and Information Technologies - Sofia
p.bogdanov@unibit.bg

Summary:

This paper examines Ukraine's role in the security environment at the end of the 20th and the beginning of the 21st century. The process of Ukraine's transformation from the third nuclear power in the world to a non-nuclear weapon state is examined. The development of international relations and the global security environment at the beginning of the third decade of the 21st century is analyzed in the light of the war in Ukraine. On this basis, the main points of the new security strategies of the USA, NATO and the European Union, as well as the changes in the security policy of until recently neutral countries, are outlined.

Keywords: *Ukraine; nuclear weapon; treaty; memorandum; strategy.*

Въведение

В началото на 90-те години на XX век започва промяна на военно-политическата обстановка в света и подобряване на средата за сигурност. Отпада военното противопоставяне между двата военно-политически съюза – НАТО и Варшавския договор,

с което намалява нивото на конфронтация в световен мащаб и вероятността от възникване широкомащабен военен конфликт с използване на ядрено оръжие.

Съществуващият по време на Студената война „двуполюсен свят“ преминава към „еднополюсен“, доминиран от САЩ.

Настъпва епохата „след Студената война“, както я наричат някои изследователи. Този период се характеризира с понижаване степента на открита политическа, идеологическа и военна конкуренция между държавите.

Украйна в средата за сигурност в края на XX и началото на XXI век

В началото на 90-те години на XX век продължават и преговорите между САЩ и Съветския съюз за контрол над въоръженията. На 31 юли **1991 г.** Джордж Х. Буш и Михаил Горбачов подписват *Договор за съкращаване на стратегическите въоръжения (Strategic Arms Reduction Treaty – START)*, наречен по-късно **START I**. Договорът предвижда намаляване до 1600 на носителите на ядрено оръжие и до 6000 на ядрените бойни глави във всяка от страните.

Към момента на разпадането на СССР (декември 1991 г.) основната част от съветския стратегически арсенал се намира на територията на Руската федерация. Значителна част обаче остава в още три страни – Украйна, Беларус и Казахстан. На територията на Украйна има 176 силосни пускови установки на междуконтинентални балистични ракети (МБР) и над 40 стратегически бомбардировача, в Беларус – 81 МБР, в Казахстан – 104 МБР и 40 стратегически бомбардировача.¹

С арсенала си по това време Украйна е третата в света ядрена сила с около 1900 ядрени бойни глави, по някои оценки около 20 пъти повече от Китай.²

В тази обстановка на 14 януари 1992 г. е подписано тристранно споразумение между САЩ, Русия и Украйна, съгласно което всички междуконтинентални балистични ракети и ядрени бойни глави, намиращи се на територията на Украйна, трябва да бъдат прехвърлени на Русия за унищожаване.³

На 23 май 1992 г. в Лисабон е подписан *протокол от САЩ, Беларус, Казахстан, Украйна и Русия* – важно *допълнение към договора START I*. С него START се превръща от двустранен в многостранен договор. Трите бивши съветски републики се съгласяват да станат страни по Договора за неразпространение на ядрено оръжие като неядрени държави

---

¹ Генадиева, Румяна. Защо Западът „открадна“ ядрените оръжия на Украйна. Trud News, 04.11.2022. <https://trud.bg/> - достъпно на 18.03.2023 г.

² Попов, Стефан. Украйна беше световна ядрена сила. Важно ли е това днес? Свободна Европа, 23 август 2022 г. <https://www.svobodnaevropa.bg/a/32000895.html/> – достъпно на 07.04.2023 г.

³ Генадиева, Румяна. Защо Западът „открадна“ ядрените оръжия на Украйна. Trud News, 04.11.2022. <https://trud.bg/> - достъпно на 18.03.2023 г.

„във възможно най-кратко време“. В допълнение към протокола в писма до президента Буш, държавните глави на трите републики обещава да унищожат всички стратегически оръжия на тяхна територия в рамките на определения период в START I.⁴

Започва изтегляне на „съветските“ тактически ядрени оръжия от държавите, членки на Обществото на независимите държави (ОНД), и събирането им в складове в Русия. Стратегическите оръжия са разпределени на териториите на четирите страни, членки на ОНД: Русия (80%), Украйна (10%), Казахстан (6%) и Беларус (4%), но са поставени под контрола и общото командване на Русия.

Съгласно споразуменията от Лисабон обаче договорът START I влиза в сила след ратифицирането му от всички страни, подписали Лисабонския протокол.

САЩ ратифицират договора START I на 1 октомври 1992 г. Разпадането на СССР забавя ратифицирането от руска страна, както и от страна на Беларус, Казахстан и Украйна. До края на 1993 г. парламентите на Беларус и Казахстан ратифицират договора START I и Лисабонския протокол.

В Украйна ситуацията е по-сложна. Там мнозина от управляващите са за запазване на ядрените оръжия като гаранция за независимост. На 5 април 1992 г. Украйна обявява, че прехвърля под своя юрисдикция 43-та ракетна армия (въоръжена със 176 МБР) и стратегическите авиационни формирования (с 44 тежки бомбардировача), разположени на нейна територия. За ратифицирането на договора START I и Лисабонския протокол страната иска 2,8 млрд. долара компенсация и гаранции за сигурност от всички сили, които официално притежават ядрени оръжия (Русия, САЩ, Великобритания, Франция и Китай). На 18 ноември 1993 г. Върховната рада ратифицира договора START I с едностранни изменения, които предвиждат запазването на ядрените оръжия от Украйна. След като САЩ и Русия се противопоставят на тази ратификация, на 14 януари 1994 г. Украйна се съгласява с премахването от нейна територия на всички ядрени глави и обезвреждането им в Русия.⁵

На 3 февруари 1994 г. Украйна ратифицира договора START I и Лисабонския протокол, а на 16 ноември се присъединява към Договора за неразпространение на ядрено оръжие като неядрена държава. За компенсация получава около 500 млн. долара по програмата Nunn-Lugar (Нън-Лугър). След размяна на ратификационни документи между петте държави договорът START I влиза в сила на 5 декември 1994 г. със срок на действие

---

⁴ Буш и Горбачов подписват договора СТАРТ за съкращаване на ядрените арсенали, actualno.com, 31.07.2013. [//www.actualno.com/](http://www.actualno.com/) – достъпно на 25.01.2021 г.

⁵ Дворкин, Владимир. Ядреното оръжие на Украйна – фантазии и реалност, pogled.info, 29.03.2022. [//https://pogled.info/svetoven/ukraina/yadrenoto-orazhie-na-ukraina-fantazii-i-realnost.140741/](https://pogled.info/svetoven/ukraina/yadrenoto-orazhie-na-ukraina-fantazii-i-realnost.140741/) – достъпно на 02.01.2023 г.

15 години (до 2009 г.). Още през 2001 г. обаче САЩ и Русия постигат определения в него таван от 6000 бойни глави.

В същия ден, 5 декември 1994 г., в Будапеща лидерите на Украйна, САЩ, Русия и Великобритания подписват *Меморандум за гаранции за безопасност във връзка с присъединяването на Украйна към Договора за неразпространение на ядрено оръжие.*

Документът е подписан, за да гарантира, че по отношение на Украйна ще се изпълняват разпоредбите на Заключителния акт на ОССЕ, Устава на ООН и на Договора за неразпространение на ядрено оръжие като държава – страна по договора, непритежаваща ядрено оръжие.

Съгласно меморандума *САЩ, Руската федерация и Великобритания са задължени:*

- да зачитат независимостта и суверенитета и съществуващите граници на Украйна;

- да се въздържат от заплаха или използване на сила срещу териториалната цялост или политическата независимост на Украйна, както и да гарантират, че техни оръжия няма да бъдат използвани срещу Украйна, освен при самозащита или по друг начин в съответствие с Хартата на ООН;

- да се въздържат от икономическа принуда, за да подчинят в техен собствен интерес упражняването от Украйна на нейните права, присъщи на нейния суверенитет и по този начин да си осигурят предимства от всякакво естество;

- да търсят с незабавни действия в Съвета за сигурност на ООН предоставянето на помощ на Украйна, като неразполагаща с ядрено оръжие държава – страна по Договора за неразпространение на ядрено оръжие, ако Украйна се превърне в жертва на акт на агресия или обект на заплаха от агресия, в които се използват ядрени оръжия;

- да не използват ядрено оръжие срещу Украйна, освен в случай на нападение срещу самите тях, техни територии или техни съюзници;

- да провеждат консултации в случай на възникване на ситуация, вследствие на която се поставя под въпрос изпълнението на тези задължения.⁶

Изтеглянето на стратегическите ядрени бойни глави от Украйна продължава съгласно плановете до 1997 г. Впоследствие носителите са унищожени с помощта по програмата Nunn-Lugar. По програмата са осигурени финансови средства и са доставени защитни контейнери за транспортиране на ядрени бойни глави, специално оборудване и други продукти. Така Русия става едноличен собственик на ядрения арсенал на бившия

---

⁶ Memorandum on Security Assurance in Connection with Ukraine's Accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, signed in Budapest on 5 December 1994, p. 2-3.

СССР.

Тук трябва да припомним и едно друго важно събитие. На 27 май 1997 г. е подписан *Основополагащ акт за взаимоотношения, сътрудничество и сигурност между НАТО и Руската федерация*. Документът очертава бъдещото сътрудничество между двете страни, които заявяват, че не се смятат за противници и имат политическия ангажимент да си сътрудничат в създаване на дълготраен и всеобхватен мир в Евроатлантическата зона. Страните – членки на НАТО, потвърждават, че „нямат намерения, планове или причини за развързване на ядрено оръжие на териториите на новите членове и нямат необходимост да изменят никакви аспекти на построението на ядрените сили на НАТО или ядрената политика на НАТО“.⁷

През *второто десетилетие на XXI век* започват да се забелязват *промени в „световния ред“*, наложен по време на т.нар. епоха „след Студената война“.

Експерти говорят за начало на нова ера в международните отношения. Тя се характеризира с нарастване на амбициите и на други държави на основата на увеличаване на икономическия и военния им потенциал, което поставя под съмнение еднополюсния свят, доминиран от САЩ. За сериозно технологично развитие на въоръжените сили на Китай говори тяхната активност в Източно и Южнокитайско море. Голяма тревога сред международната общественост предизвикват действията на Русия в Украйна и анексирането на Крим през 2014 г.

Заявка за излизане на света от еднополюсния модел на международните отношения прави още през 2007 г. избраният на 31 декември 1999 г. руски президент Владимир Путин. В изказването си на Мюнхенската конференция за сигурност той заявява, че еднополюсният свят е пагубен не само за всички, които се намират в рамките на тази система, но и за самия суверен, защото го разрушава отвътре. Според Путин за съвременния свят еднополюсният модел е не само неприемлив, но и невъзможен. Говорейки, че е дошло време светът сериозно да се замисли за цялата архитектура на глобалната сигурност в условия, когато се наблюдава динамично развитие на редица държави и региони, руският президент подчертава, че „икономическият потенциал на новите центрове на световен растеж неизбежно ще се конвертира в политическо влияние и ще укрепи многополюсността“.⁸

През 2007 г. изказването на Путин не е взето много на сериозно от Запада,

---

⁷ Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France, 27 May 1997. //https://www.nato.int/cps/en/natolive/ – достъпно на 23.02.2022 г.

⁸ Выступление и дискуссия на Мюнхенской конференции по вопросам политики безопасности, 10 февраля 2007 года, 17:37, Мюнхен, с. 3. //http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24034/, 10 февраля 2007 года – достъпно на 15.02.2022 г.

включително и тезата му за нестабилността на еднополусния свят. Години по-късно редица западни изследователи и експерти признават това за грешка.

Постепенно, след благоприятното развитие на международните отношения през 90-те години на ХХ век, **през второто десетилетие на ХХI се наблюдава влошаване на глобалната среда за сигурност**. Сред причините за това са руско-грузинският конфликт през 2008 г., смяната на властта в Украйна през 2013 г., анексирането на Крим от Русия през 2014 г. Освен това през 2019 г. САЩ се оттеглят от Договора за ликвидиране на ракетите със среден и малък обсег от 1987 г., в отговор на което малко по-късно и Русия излиза от него, с което действието на договора е прекратено. Повод за тези действия са взаимните обвинения на двете страни за скрито нарушаване на договора.

Влияние на войната в Украйна върху стратегиите за сигурност

Следва нова криза в отношенията между Русия и Запада в края на 2021 и началото на 2022 г. поради разполагането на сериозни руски военни сили в близост до украинската граница и провеждането на поредица от учения, които се възприемат от голяма част от международната общност като подготовка за руска инвазия в Украйна.

В тази обстановка **в средата на декември 2021 г.** руското правителство изпраща до държавното ръководство на САЩ проект на договор и до НАТО проект на споразумение, в които предлага мерки за гарантиране на взаимната сигурност.

В **проекта на Договор между Руската федерация и САЩ за гаранции за сигурност**, освен обичайни текстове за взаимодействие между страните на основата на принципите за неделима и равнопоставена сигурност, непредприемане на действия, които засягат сигурността на другата страна и спазване на принципите, заложиени в Устава на ООН, Русия включва и текстове като:

- *САЩ поемат задължение да не допускат следващо разширение на НАТО в източно направление и се отказват от приемане в Алианса на държави, преди това влизали в състава на СССР;*

- *САЩ няма да създават военни бази на територията на държави, преди това влизали в състава на СССР и които не са членки на НАТО, няма да използват тяхната инфраструктура за водене на каквато и да е военна дейност, а също и да провеждат двустранно военно сътрудничество;*

- *Страните се въздържат да разполагат свои въоръжени сили и въоръжения, в т.ч. в рамките на международни организации, военни съюзи или коалиции, в райони, където такова развързване би се възприело от другата страна като заплаха за националната ѝ сигурност, с изключение на такова развързване в рамките на*

националните територии на страните;

Страните се въздържат от полети на тежки бомбардировачи, оборудвани за ядрено или неядрено въоръжение, и разполагане на надводни бойни кораби от всички класове, в т.ч. в рамките на съюзи, коалиции и организации, в райони, съответно извън националното въздушно пространство и извън националните териториални води, откъдето те могат да поразяват цели на територията на другата страна;

- Страните се задължават да не развърщат ракети със среден и по-малък достъп с наземно базиране извън национална територия, а също в райони на своя национална територия, от които такива въоръжения са способни да поразяват цели на националната територия на другата страна;

- Страните не допускат развърщане на ядрено оръжие извън национална територия и връщат такова оръжие, вече развърнато извън национална територия, в момента на влизане в сила на настоящия Договор, на национална територия.⁹

В проекта на Споразумение за мерки за осигуряване на сигурност на Руската федерация и държавите – членки на НАТО, също са включени текстове, свързани с приемането на принципите на сътрудничество, равна и неделима сигурност. И в този документ обаче са предложени клаузи, които ясно показват желанието на Русия да спре разширяването на НАТО на изток и най-вече приемането на Украйна и други държави за членки на Алианса. Руската страна предлага:

- Руската федерация и всички участници, които към 27 май 1997 г. са държави – членки на НАТО, не разполагат свои въоръжени сили и въоръжения на териториите на всички други държави в Европа в допълнение на силите, разположени на тези територии към 27 май 1997 г.;

- Участниците не развърщат ракети със среден и по-малък обсег с наземно базиране в райони, от които те са способни да поразяват цели на териториите на другите участници;

- Участниците – държави, членки на НАТО, поемат задължение да не допускат следващо разширение на НАТО, в т.ч. приемане на Украйна, а също и на други държави;

- Участниците – държави, членки на НАТО, се отказват от водене на каквато и да е военна дейност на територията на Украйна, а също и на други държави в Източна Европа, Закавказието и Централна Азия.¹⁰

---

⁹ Договор между Российской Федерацией и Соединенными Штатами Америки о гарантиях безопасности, Проект, Министерство иностранных дел Российской Федерации, 17.12.2021. // <https://mid.ru/ru/detail-material-page/1790818/> – достъпно на 08.01.2023 г.

¹⁰ Соглашение о мерах обеспечения безопасности Российской Федерации и государств-членов Организации Североатлантического договора, Проект, Министерство иностранных дел Российской Федерации, 17.12.2021. // https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790803/ – достъпно на 08.01.2023 г.

На практика в проектите на двата документа се виждат *руските идеи за нова архитектура на сигурността в Европа*, в която Русия си определя решаваща роля.

В средата на януари 2022 г. и САЩ, и НАТО изпращат отговори на руските предложения. В *отговора на американското правителство* се казва, че САЩ са готови да обсъждат всякакви мерки и споразумения по въпроси от двустранен интерес, свързани със сигурността. По отношение на предложението да спре разширяването на НАТО на изток САЩ заявяват, че категорично поддържат политиката на „Отворени врати“ на НАТО, както и че дискусиите следва да се водят на основата на основополагащи международни и двустранни документи, които провъзгласяват принципите за суверенитет, териториална цялост и право на всяка държава да избира съюзите за сигурност, в които да членува. Освен това, според САЩ в двустранните разговори с Русия трябва да бъдат включени и някои техни тревоги по въпроси, залегнали в проекта на договор. Такава тревога са руските войски и оборудване в Украйна, включително увеличаването на военните сили в Крим и по украинската граница. Друга тревога на САЩ е, че Русия нарушава Меморандума от Будапеща от 1994 г., с който Русия се ангажира, освен другото, да *„зачита независимостта, суверенитета и съществуващите граници на Украйна“* и да *„се въздържа от заплаха или използване на сила срещу териториалната цялост или политическата независимост на Украйна“*.¹¹

Позицията на американското правителство е, че прогрес по всички въпроси може да бъде постигнат единствено в условия на деескалация на заплашителните действия на Русия по отношение на Украйна.

В *отговора на НАТО* на руския проект на споразумение също се изразява позицията, че НАТО категорично поддържа фундаменталните принципи, които стоят в основата на сигурността в Европа, както и убеждението, че напрежението и противоречията могат да бъдат разрешени с диалог и дипломация, а не със заплахи или използване на сила. Разглеждайки сериозното, непровокирано, неоправдано и продължаващо увеличаване на руското военно присъствие в и около Украйна и в Беларус, НАТО призовава Русия незабавно да деескалира обстановката по проверим, своевременен и траен начин. Алиансът препотвърждава своята подкрепа за териториалната цялост и суверенитета на Украйна, включваща Крим, в нейните международно признати граници.

Отчитайки руските предложения и своите собствени тревоги, НАТО заявява, че е идентифицирало области, по които може да се води конструктивен диалог. Поддържа се

---

¹¹ Documentos entregados por la OTAN y EE UU en respuesta al tratado que les presento Rusia el 17 de diciembre de 2021, El País, February 2022.
[//https://elpais.com/infografias/2022/02/respuesta_otan/respuesta_otan_eeuu/](https://elpais.com/infografias/2022/02/respuesta_otan/respuesta_otan_eeuu/) – достъпно на 08.01.2023 г.

идеята за провеждане на серия от срещи за дискутиране на състоянието на отношенията НАТО – Русия, средата за сигурност в Европа, включително в и около Украйна, и въпроси, свързани с намаляване на риска, прозрачност и контрол на въоръженията. В документа НАТО прави редица предложения за повишаване на евро-атлантическата сигурност.

Във връзка с европейската сигурност, включително в и около Украйна, НАТО предлага всички държави да уважават правото на другите държави да избират или променят мерките си за сигурност и да решават своето собствено бъдеще и външна политика без външна намеса. В тази връзка Алиансът препотвърждава ангажираността си към политиката на „Отворени врати“. НАТО предлага Русия да изтегли своите сили от Украйна, Грузия и Република Молдова, разположени без съгласието на тези държави.

Реакцията на Русия на отговорите от САЩ и НАТО не закъснява. На 17 февруари 2022 г. руското Министерство на външните работи обявява своята реакция на американския отговор. В нея детайлно се коментират американските виждания по всички теми, намерили място в руския проект на двустранен договор за гаранции за сигурност. Като цяло Русия счита, че американската страна не е дала конструктивен отговор на базовите въпроси, съдържащи се в документа. Има се предвид *„отказ от по-нататъшно разширяване на НАТО, отмяна на „будапещенската формула“ за това, че „Украйна и Грузия ще станат членки на НАТО“, и отказ от създаване на военни бази на териториите на държави, преди това били в състава на СССР и които не са членки на НАТО, включително използване на тяхната инфраструктура за водене на каквато и да е военна дейност, а също и връщане на военните потенциали, в т.ч. ударните, и инфраструктурата на НАТО към състоянието от 1997 г., когато е подписан Основополагащият акт Русия – НАТО“*. Подчертава се, че *„тези положения имат принципно значение за Руската федерация“*.¹²

В реакцията си руската страна посочва, че счита за ултимативни американските искания за извеждане на войските от определени райони на руска територия, съпроводени със заплахи за увеличаване на санкциите.

По отношение на Украйна Русия отхвърля обвиненията в американския отговор, че е окупира Крим. Според нея през 2014 г. в Киев е извършен държавен преврат, инициаторите на който с поддръжката на САЩ и техните съюзници са взели курс към създаване на националистическа държава, ограничавайки правата на руското и рускоезичното население, както и на други етноси. Според Русия, в случай на приемане на Украйна в НАТО възниква реална заплаха режимът в Киев да се опита със сила да си върне

---

¹² Реакция России на ответ США по гарантиям безопасности, ТАСС, 17 февраля 2022 г. <https://tass.ru/politika/13744013/> – достъпно на 08.01.2023 г.

Крим, въвличайки САЩ и техните съюзници в съответствие с член 5 на Вашингтонския договор в пряк въоръжен конфликт с Русия, с всички произтичащи последствия. Тук е важно да се отбележи, че в текста на реакцията на Русия е посочено, че **„никакво „руско нахлуване“ в Украйна, за което от есента на миналата година се говори на официално ниво в САЩ и техните съюзници, няма и не се планира, поради което твърденията за „отговорност на Русия за ескалацията“ не могат да се оценят по друг начин, освен като опит за оказване на натиск и за обезценяване на предложенията на Русия по гаранциите за сигурност“.**

Въпреки това категорично заявление обаче в създадената обстановка на крайно политическо и идеологическо противопоставяне **на 24 февруари 2022 г.** руският президент **Путин обявява, че е разпоредил започване на Специална военна операция** с цел защита на хората, които 8 години са подложени на издевателства от режима в Киев (имайки предвид населението на самопровъзгласилите се през 2014 г. Донецка и Луганска народна република в части от едноименните украински области), както и демилитаризиране и денацифициране на Украйна. Същият ден Русия започва **пълномащабна военна операция срещу Украйна**. В руската агресия участват всички видове въоръжени сили, които срещат решителната съпротива на украинските войски.

С акта на агресия Русия нарушава задълженията, поети нея през 1994 г. в Меморандума от Будапеща, най-малко в частта им *да зачита независимостта и суверенитета и съществуващите граници на Украйна, да се въздържа от заплахата или използване на сила срещу териториалната цялост или политическата независимост на Украйна, както и да гарантира, че нейни оръжия няма да бъдат използвани срещу Украйна*. Всъщност Русия нарушава меморандума още през 2014 г.

Украйна получава сериозна военна помощ от САЩ и много европейски страни. Тези действия дори надхвърлят обхвата от мерки, предвидени в Меморандума от Будапеща, което показва колко несъвършен е този документ във вида, в който е изготвен през 1994 г.

Руски изследователи считат, че днес Русия навлиза в нова ера на външната си политика след края на Студената война, която определят като доктрината „Путин“ и наричат „конструктивно разрушаване“. Според тях новата ера на руската външна политика не е агресивна, защото това не е необходимо в свят, където на Русия са предоставени все повече геополитически възможности за средносрочно развитие. С едно голямо изключение – **разширяването на НАТО и приемането на Украйна, които носят риск за сигурността на Русия, което Москва не може да приеме**. Счита се, че ултиматумът на Русия с нейните предложения към САЩ и НАТО от декември 2021 г. маркира началото на

ерата на „конструктивно разрушаване“. Целта ѝ е не само да спре намаляващия, но все още опасен геостратегически натиск на Запада, а и да започне изграждането на основите на нов вид отношения между Русия и Запада, различен от този, установен през 90-те години на ХХ век. Според изследователите за Русия западната посока трябва да стане второстепенна за евроазиатската ѝ дипломатия. Те смятат, че руските военни способности, възстановеното чувство на морална справедливост, поуците от минали грешки и близкият съюз на Русия с Китай биха направили по-разумен Запада, който е избрал ролята на противник. Тогава, в рамките на десетилетие или по-скоро, се очаква да бъде изградена нова система за международна сигурност и сътрудничество, включваща цялата по-голяма Евразия, на основата на принципите на ООН и международното право, а не на едностранни правила, които Западът се опитва да налага на света през последните десетилетия.¹³

Динамичното развитие на системата на международните отношения и на средата за сигурност в началото на третото десетилетие на ХХІ век неминуемо води до необходимостта от адекватно адаптиране на стратегиите за сигурност и военните доктрини.

В условията на водещата се война в Украйна Европейският съюз, НАТО и САЩ приемат важни стратегически документи в областта на сигурността и отбраната. На 21 март 2022 г. *Европейският съюз одобрява Стратегически компас за сигурност и отбрана*, който представя визията му за укрепване на политиката на съюза за сигурност и отбрана до 2030 г. *НАТО приема нова Стратегическа концепция* (29 юни 2022 г.), с която потвърждава ключовата си цел и по-голяма отговорност за гарантиране на колективната отбрана на съюза. *Нова Стратегия за национална сигурност на САЩ* обявява на 12 октомври 2022 г. американският президент. Тя е представена като 360-градусова стратегия, съответстваща на съвременния свят, насочена към бъдещето, което страната иска, и представлява пътна карта как това да бъде постигнато.

В тези документи е изразена категорична подкрепа за Украйна в продължаващата война с Русия.

Скоро след началото на войната в Украйна, на 18 май 2022 г., Финландия и Швеция, които от десетилетия провеждат политика на военен неутралитет с неучастие във военни съюзи, търсейки по-големи гаранции за своята сигурност, подават заявления за присъединяване към НАТО. На Срещата на върха на Алианса в Мадрид (29–30 юни 2022 г.) двете държави са поканени официално за членове на НАТО.

С приемането на Финландия и Швеция броят на страните – членки на НАТО, ще

---

¹³ Karaganov, Sergey. The Putin Doctrine: Russia's new foreign policy, Russia Today, 23.02.2022. // <https://www.rt.com/russia/550271-putin-doctrine-foreign-policy/> – достъпно на 23.02.2022 г.

нарасне на 32. Освен това, с разширяването на Алианса на север територията му ще се увеличи с 16 процента и ще се простира от далечния север до Средиземно море, дължината на границите му с Русия ще се увеличи двойно и ще получи възможност да контролира излазите от Балтийско море. Така, въпреки исканията на Русия за спиране на разширяването и ограничаване на военния потенциал на НАТО, започнатата от нея война предизвиква ново неподвижано разширяване, с което общият потенциал на Алианса за възпиране и отбрана нараства.

Заключение

След разпадането на Съветския съюз продължава възхода на Съединените щати като единствена глобална сила. В дългосрочна перспектива обаче още в началото на 90-те години на ХХ век Збигнев Бжежински –съветник по националната сигурност в администрацията на президента Джими Картър, счита, че „в дългосрочна перспектива вариантите на глобална политика във все по-голяма степен ще изключват съсредоточаването на хегемонистка власт в ръцете на една отделна държава. В този смисъл Америка е не само първата и единствена действително глобална свръхсила, но вероятно ще бъде и последната“.¹⁴ Събитията потвърждават в голяма степен тогавашното провиждане на Бжежински.

Руската агресия в Украйна и водената война променят коренно системата на международните отношения. Под въпрос е поставена архитектурата на съществуващата система за глобална сигурност, защото в основата на конфликта стои не само целта на Москва да не допусне по-нататъшно разширяване на НАТО, най-вече с приемането на Украйна. Руската военна агресия може да се разглежда като част от инструментариума и потвърждава на практика вече обявени в стратегическите документи на Русия нови външнополитически и военни амбиции.

Благодарности: Издаването на тази публикация е подпомогнато от Министерство на образованието и науката в изпълнение на Национална научна програма „Сигурност и отбрана”, приета с РМС № 731 от 21.10.2021 г. и съгласно Споразумение № Д01-74/19.05.2022 г.

Библиография

1. Генадиева, Румяна. Защо Западът „открадна“ ядрените оръжия на Украйна. Trud News, 04.11.2022 <<https://trud.bg/>> (18.03.2023).

---

¹⁴ Бжежински, Збигнев. Голямата шахматна дъска – американското превъзходство и неговите геостратегически императиви. София: Издателство ОБСИДИАН, 1997, с. 238.

- Genadieva, Romyana. Zashto Zapadwt "otkradna" yadrenite orwjiya na Ukrayna. Trud News, 04.11.2022 <<https://trud.bg/>> (18.03.2023).
2. Попов, Стефан. Украйна беше световна ядрена сила. Важно ли е това днес? Свободна Европа, 23 август 2022 г. <<https://www.svobodnaevropa.bg/a/32000895.html/>> (07.04.2023).
Popov, Stefan. Ukrayna beshe svetovna yadrena sila. Vazhno li e tova dnes? Svobodna Evropa, 23 avgust 2022 g. <<https://www.svobodnaevropa.bg/a/32000895.html/>> (07.04.2023).
  3. Генадиева, Румяна. Защо Западът „открадна“ ядрените оръжия на Украйна. Trud News, 04.11.2022 <<https://trud.bg/>> (18.03.2023).
Genadieva, Romyana. Zashto Zapadwt "otkradna" yadrenite orwjiya na Ukrayna. Trud News, 04.11.2022 <<https://trud.bg/>> (18.03.2023).
  4. Буш и Горбачов подписват договора СТАРТ за съкращаване на ядрените арсенали, actualno.com, 31.07.2013 <www.actualno.com/> (25.01.2021).
Bush i Gorbachov podpisvat dogovora START za swkrashtavane na yadrenite arsenali, actualno.com, 31.07.2013 <www.actualno.com/> (25.01.2021).
  5. Дворкин, Владимир. Ядреното оръжие на Украйна – фантазии и реалност, pogled.info, 29.03.2022 <<https://pogled.info/svetoven/ukraina/yadrenoto-orazhie-na-ukraina-fantazii-i-realnost.140741/>> (02.01.2023).
Dvorkin, Vladimir. Yadrenoto orwjie na Ukrayna – fantazii i realnost, pogled.info, 29.03.2022 <<https://pogled.info/svetoven/ukraina/yadrenoto-orazhie-na-ukraina-fantazii-i-realnost.140741/>> (02.01.2023).
  6. Memorandum on Security Assurance in Connection with Ukraine's Accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, signed in Budapest on 5 December 1994, p. 2-3.
  7. Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France, 27 May 1997. <<https://www.nato.int/cps/en/natolive/>> (23.02.2022).
  8. Выступление и дискуссия на Мюнхенской конференции по вопросам политики безопасности, 10 февраля 2007 года, 17:37, Мюнхен, с. 3. <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24034/>, 10 февраля 2007 года> (15.02.2022).
Vvystuplenie i diskussiya na Myunhenskoj konferentsii po voprosam politiki bezopasnosti, 10 fevralya 2007 goda, 17:37, Myunhen, s. 3. <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24034/>, 10 февраля 2007 года> (15.02.2022).
  9. Договор между Российской Федерацией и Соединенными Штатами Америки о гарантиях безопасности, Проект, Министерство иностранных дел Российской Федерации, 17.12.2021 <<https://mid.ru/ru/detail-material-page/1790818/>> (08.01.2023).
Dogovor mejdu Rossiyskoj Federaciej i Soedinennaymi Shtatami Ameriki o garantiyah bezopasnosti, Proekt, Ministerstvo inostrannayh del Rossiyskoj Federacii, 17.12.2021 <<https://mid.ru/ru/detail-material-page/1790818/>> (08.01.2023).
  10. Соглашение о мерах обеспечения безопасности Российской Федерации и государств-членов Организации Североатлантического договора, Проект, Министерство иностранных дел Российской Федерации, 17.12.2021. <https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790803/> (08.01.2023).
Soglashenie o merah obezpecheniya bezopasnosti Rossiyskoj Federatsii i gosudarstvchlenov Organizatsii Severoatlanticheskogo dogovora, Proekt, Ministerstvo inostrannayh del Rossiyskoj Federacii, 17.12.2021. <https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790803/> (08.01.2023).
  11. Documentos entregados por la OTAN y EE UU en respuesta al tratado que les presento Rusia el 17 de diciembre de 2021, El Pais, February 2022. <https://elpais.com/infografias/2022/02/respuesta_otan/respuesta_otan_eeuu/> (08.01.2023).
  12. Реакция России на ответ США по гарантиям безопасности, ТАСС, 17 февраля 2022 г. <<https://tass.ru/politika/13744013/>> (08.01.2023).

- Reaktsiya Rossii na otvet SSHA po garantiyam bezopasnosti, TASS, 17 fevralya 2022 g. <<https://tass.ru/politika/13744013/>> (08.01.2023).
13. Karaganov, Sergey. The Putin Doctrine: Russia's new foreign policy, Russia Today, 23.02.2022 <<https://www.rt.com/russia/550271-putin-doctrine-foreign-policy/>> (23.02.2022).
14. Бжежински, Збигнев. Голямата шахматна дъска – американското превъзходство и неговите геостратегически императиви. София: Издателство ОБСИДИАН, 1997, с. 238.
Bzejinski, Zbignev. Golyamata shahmatna dwska – amerikanskoto prevvzhodstvo i negovite geostrategicheski imperativi. Sofiya: Izdatelstvo OBSIDIAN, 1997, s. 238.

НАЦИОНАЛНАТА ДОКТРИНА – КЛЮЧОВ ФАКТОР ЗА ФУНКЦИОНИРАНЕ НА ДЪРЖАВАТА

*Доц. д-р Груди Ангелов
Катедра „Национална сигурност“
Факултет информационни технологии
Университет по Библиотекознание и
Информационни Технологии - София
g.angelov@unibit.bg*

Резюме:

Настоящият доклад представя националната доктрина като един от основните фактори за развитие на съвременната държава. Същата е една своеобразна рамка за политическите партии и излъчените от тях правителства за създаване на приемственост в реализиране на националните интереси и цели. Националната доктрина е дългосрочен документ, даващ възможност на управляващата партия или коалиция да има една добра основа за развитие на своите стратегически документи, касаещи управлението на държавата и осигуряващи просперитета на нацията. От друга страна доктрината има и своя възпиращ ефект относно възпиране на желанията за рязка промяна на стратегическите интереси и цели.

Ключови думи: *национална доктрина, държава, нация, интереси, цели, стратегия, политики*

THE NATIONAL DOCTRINE - A KEY FACTOR FOR THE FUNCTIONING OF THE STATE

*Assoc. Prof. Grudi Angelov, PhD
National Security Cathedra
Faculty of Information Technologies
University of Library Studies and Information
Technologies - Sofia
g.angelov@unibit.bg*

Summary:

This report presents the national doctrine as one of the main factors for the development of the modern state. It is a kind of framework for political parties and the governments issued by them to create continuity in the realization of national interests and goals. The national doctrine is a long-term document, enabling the ruling party or coalition to have a good basis for developing its strategic documents concerning the governance of the state and ensuring the prosperity of the nation. On the other hand, the doctrine also has its deterrent effect

regarding the deterrence of desires for a sharp change of strategic interests and objectives of the nation.

Keywords: *national doctrine, state, nation, interests, goals, strategy, policies;*

Въведение

Повече от тридесет години Българското общество не е в състояние да намери своята национална идентичност. През всичките тези години, сме свидетели на политическо говорене, което не се основава на политическия консенсус в полза на отделния гражданин на това общество. Свидетели сме на използването на езика на омразата, водещ до разединение на нацията. През всичките тези години на лутане в търсене на демократични ценности, копиране на различни модели на строителство на държавата и експериментирание на различни политически проекти в търсене на „месията“, който да изведе страната от постоянната криза (най-вече политическа), в която е изпаднала, не смеем да насочим поглед към самите нас.

В години на кризи, пандемии и една война довела до световна по своите размери криза, повече от всякога е необходимо да се обърнем към корените на нашата история и да почерпим знание, мъдрост и извлечем нужните ни поуки за добруването на нацията. Необходимо е също така да бъде извършен анализ на доктрините на нашите съседи, съюзници и партньори, а също така и на промените, които се извършват в Европа и света. Необходимо е да се вникне в същността на техните национални политики и средства, които използват за постигане на своите национални интереси. Голяма част от тези държави дължат своите успех и просперитет на последователното преследване, постигане и отстояване на своите националните интереси, разписани в техните **национални доктрини**.

Когато разглеждаме, която и да е национална доктрина трябва да се отбележи факта, че „създаването и утвърждаването на националната доктрина като официален документ предполага национално съгласие.“¹ Когато се подчертава необходимостта от национално съгласие се има предвид: постигането на единно разбиране на всички парламентарно представени политически партии, касаещи дефинирането на националния идеал, националните интереси²(разписани в Актуализираната стратегия за национална сигурност) и цели, пътищата за тяхното реализиране, а също така и

---

¹Г.Велев, А.Гълъбов, Г.Бакалов, Г.МАрков, Д.Гоцев, Д.Зафиров, Д.Дойнов, Е.Александров, М.Семов, Х.Кицевски, О.Загорев, С.Воденичаров, България през двадесет и първи век, Българска национална доктрина, Първа част, Фундамент на Българската национална доктрина, София, 1997, Знание ЕООД, с.7.

² Актуализирана стратегия за национална сигурност, 2018, https://mod.bg/bg/doc/cooperation/20181005_Akt_strateg_NS_RB.pdf, 04.06.2013 г.

средствата за тяхното постигане. Доктрината от друга страна, поставя една своеобразна рамка за политическите субекти, за да бъдат избегнати бъдещи резки промени във вече приетите и утвърдени пътища за развитие на държавата; да бъде преодоляна прекалената политизираност на обществото и енергията му да бъде насочена единствено към просперитета на отделния гражданин на държавата и добруването на нацията. В главата „Национални интереси, цели и приоритети“ Валери Рачев и Георги Бахчеванов сравняват националните интереси с тези на отделния индивид като пишат, че „Нациите, подобно на отделните личности, имат определени интереси, основани на техните вътрешни ценности и осъзнати цели и мотивиращи техните постъпки“.³

Същност на националната доктрина

Понятието „национална доктрина“ не успява да се наложи през годините в българското общество и вместо да бъде разработена и приета национална доктрина, която да определи националния идеал и провокира единението и развитието на нацията. Политическият елит на България избягва разговорите за разработване на национална доктрина и предпочита през 2011 г. да бъде разработена и приета Стратегия за национална сигурност, която по - късно през 2018 бе актуализирана и срокът и на действие бе определен до 2020 година.

През 1997 година, само няколко години след смяната на тоталитарния режим на Българската комунистическа партия, група български учени и интелектуалци разработиха национална доктрина: България през двадесет и първия век, Българска национална доктрина.⁴ Същата не стига до приемане от парламента независимо, че за първи път е направена концептуализация на основни понятия като доктрина, етнос, народност, нация, и др.

Когато се поставя въпроса за национална доктрина е необходимо да вникнем в семантиката на думите или какво представлява тя. В „Българска национална доктрина“⁵, е записано, че *„националната доктрина представлява теоретически обоснована система от официално възприети възгледи и начала(принципи) за историческите стремежи, перспективи и цели на нацията, които сочат пътя за осъществяване на националния идеал“*⁶, чието осъществяване чрез разработени и приети

---

³ В.Рачев, Г.Бахчеванов, „Национални Интереси и приоритети“, Национална и Международна сигурност, 2005, Военно издателство, ISBN 954-509-306-4, с.64

⁴ Г.Велев, А.Гълъбов, Г.Бакалов, Г.МАрков, Д.Гоцев, Д.Зафиров, Д.Дойнов, Е.Александров, М.Семов, Х.Кицевски, О.Загорев, С.Воденичаров, България през двадесет и първи век: Българска национална доктрина, Първа част: Фундамент на Българската национална доктрина, София, 1997, Знание ЕООД,

⁵ Пак там.

⁶ Пак там, с.7

програми(стратегии и политики) дава възможност за определяне на поведението на институциите при формиране на вътрешната и външната политики на държавата за дълъг период от време. От определението е видно, че националната доктрина се фокусира основно върху развитието и функционирането на държавата за един значително голям период от време, включващ поне петдесет години, а защо не и повече. Пример в това отношение са нашите съседи: Гърция, Сърбия и Турция със своите доктрини. Гръцката национална доктрина „Мегали идея“(велика идея) е разработена преди повече от сто и деветдесет години. „Начертанието“- Сръбската национална доктрина е създадена през 1844 година и впоследствие актуализирана през 1985 година. Същата е разработена от Сръбската академия на науките и е обявена като „Меморандум“, издаден от нея. Турската национална доктрина – „ Мир в страната, мир със света“, е обявена от Кемал Ататюрк през 1925 г и към настоящия момент се актуализира въз основа на бързо променящата се среда за сигурност и промените в политическия живот на Турция през последните години.

Националната доктрина поставя основите за съхраняване и развитие на нацията от една страна и създава увереност в бъдещето на същата, от друга. Тази увереност в бъдещето може да бъде постигната чрез:

- Точно и ясно формулиране на национален идеал, обединяващ всички прослойки на нацията без разлика на раса, пол, етнос, образование, култура, социален статус и т.н.. Същият трябва да обединява нацията и да води до нейното единство;
- Определяне на адекватни национални интереси, които да не се делят на „жизнено важни и други национални интереси“, а да определят поведението на цялата нация и да не дават възможност за тяхното интерпретиране с цел извличане на краткосрочни политически дивиденди;
- Формулиране на национални цели и определяне на пътища за тяхното постигане в дългосрочен план;
- Разработване на политики и програми за изпълнение на поставените цели;
- Определяне на средствата (ресурсите) за постигане на целите в преследване на националните интереси;
- Оценка на наличните ресурси и тяхното приоритизиране за изпълнение на националните цели и интереси.

Преглеждайки същността и съдържанието на националната доктрина следва да

бъде зададен въпросът: По какво доктрината се отличава от стратегията?

Стратегия⁷ (от гръцки: στρατηγία, *stratēgia*, „изкуство на военното ръководство, офис на военен командир, командване и т.н.“) е план на висше ниво, с който да се постигнат една или повече цели при определени условия на несигурност. Тя е важна, тъй като ресурсите за постигане на тези цели обикновено са ограничени. Стратегията обикновено включва полагане на цели, определяне на действия за постигане на целите и мобилизиране на ресурсите, за осъществяването на тези цели. Стратегията описва как крайните цели да се постигнат чрез средствата (ресурси), като в организационните изследвания мениджмънта в организациите е обикновено натоварен със задачата да определя стратегията, а самата стратегия може да възникне като шаблон /модел на дейност. Стратегията включва дейности като стратегическо планиране и стратегическо мислене.

Сравнявайки двете определения е видно, че стратегията съдържа някои от атрибутите на доктрината като: цели, определяне на пътища за постигане на тези цели и ресурси, но в определена времева рамка с кратък времеви хоризонт. От друга страна, стратегиите са път и средство за изпълнение на националните интереси и цели. Пример в това отношение е „Актуализираната стратегията за национална сигурност“ приета през 2018 година. В стратегията не е дефиниран националният идеал на Република България, а националните интереси са разделени на „жизненоважни интереси“⁸ и „други важни интереси“⁹. Националните цели са ограничени, ангажирани със системата за защита на националната сигурност и кореспондират със секторни политики, отнасящи се до сигурността на държавата и т.н.

Националната доктрина и функционирането на държавата

Какво представлява националната доктрина? Защо националната доктрина е базата (основата) за функциониране на държавата?

За да дадем отговор на тези въпроси е необходимо да погледнем на доктрината през погледа на времето и осъзнаем, че тя „отразява опита, зрелостта и целенасочеността на нацията“¹⁰. Националната доктрина осъществява връзката между поколенията,

---

⁷ Уикипедия,

<https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%8F>, (26.06.2023)

⁸ Стратегия за национална сигурност, 2018, file:///C:/Users/User/Downloads/National_security.pdf (26.06.2023)

⁹ Пак там file:///C:/Users/User/Downloads/National_security.pdf (26.06.2023)

¹⁰ Г.Велев, А.Гълъбов, Г.Бакалов, Г.Марков, Д.Гоцев, Д.Зафиров, Д.Дойнов, Е.Александров, М.Семов, Х.Кицевски, О.Загоров, С.Воденичаров, България през двадесет и първи век: Българска национална доктрина, Първа част: Фундамент на Българската национална доктрина, София, 1997, с.7. „Знание ЕООД,

съхранявайки историята, опита и знанията на поколенията; анализирайки настоящите събития и планирайки бъдещето на нацията. Националната доктрина определя поведението на държавата и нейните институции при формирането и провеждането на вътрешната и външната политика на страната за дълъг период от време.

От друга страна основни цели на националната доктрина са:

- Подпомагане на българските политици и държавници при осъществяване на българския национален идеал(след неговото формулиране) и защитата на националните интереси;
- Мобилизиране на енергията и волята на нацията за развитие на националното единство за осъществяване на националния идеал;
- Осигуряване на приемственост при решаване и защита на националните интереси независимо от промените в политическия живот на държавата и целите на отделните политически партии и движения;
- Обслужване на българския национален идеал и българските национални интереси.

Националната доктрина включва националния идеал, националните интереси и национални програми(политики) за тяхното реализиране. Същата подлежи на актуализация за да може да отговори на предизвикателствата на променящата се среда за сигурност.

Както бе споменато по горе в текста, националния идеал е един от основните атрибути на доктрината и представлява върховната цел на нацията. Същият е динамична категория, отнасяща се до конкретни исторически цели и задачи. Той възниква на даден етап от развитието на нацията за обслужване на определени геополитически, етнодемографски, културни, икономически и други интереси.

Националният идеал е в основата на определяне на националните интереси, а следователно и за формирането и провеждането на националната политика.

Националните интереси са други важни части на националната доктрина. Те са главната движеща сила на нацията и държавата и са в основата на провежданата държавна политика.

През годините, в различни исторически периоди, българските национални интереси често са ясно формулирани и адекватно планирани, водещи до възход на българската държава и държавност. Пример за това са:

- Покръстването на българите;
- Разширяване на границите на България при хан Крум, хан Омуртаг, цар Симеон, цар Калоян и цар Иван Асен II;
- Реализиране националните възжелания за самостоятелна църква и собствена държава.

От друга страна има моменти в които националните интереси са нереалистични, некоректно определени и с прекалено големи очаквания, което води до преустановяване на съществуването на българската държава за големи периоди от време. Примери за тези твърдения са:

- попадането на българската държава съответно под Византийско и Османско робство;
- войните в които царство България участва- Междусъюзническа, Първа световна и втора световна войни;
- приемане на господството на „великите сили“ в резултат на решенията на Берлинския конгрес и Парижките договори от 1919 и 1947 години;
- дългогодишната подчиненост на българските вътрешна и външни политики на държавата на Коминтерна и СССР;

Днес сме свидетели на неадекватно използване на термина национален интерес български държавници и полицаи без ясно разбиране на неговото съдържание. Националните интереси „представляват колективната потребност нацията са израз на исторически необходими и оправдани права и действия“¹¹ и следователно не могат и не трябва да бъдат използвани за политически PR и домогвания. Примерите през последните две години в политическия живот на България са изключително много. Голям брой политици използват „ националните интереси“ като средство за справяне със своите опоненти или в предизборните си кампании без дори да знаят къде точно са дефинирани, а също така и кои са те.

От всичко изложено дотук се налага извода, че националния идеал и националните интереси са в една непрекъсната симбиоза и взаимодействие. Националните интереси произтичат и са следствие от националния идеал като отразяват

---

¹¹ Г. Велев, А. Гълъбов, Г. Бакалов, Г. Марков, Д. Гоцев, Д. Зафиров, Д. Дойнов, Е. Александров, М. Семов, Х. Кицевски, О. Загоров, С. Воденичаров, България през двадесет и първи век, Българска национална доктрина, Първа част, Фондaмент на Българската национална доктрина, София, 1997, Знание ЕООД, с.37

различните проявления на националния идеал(политически, културни, икономически, геополитически, етнодемографски и др.).

По своята същност националните интереси би могло да се разделят на дългосрочни (за период от поне петдесет години) и краткосрочни (за кратък период от време, изискващ бързата им реализация).

Заклучение

Националната доктрина е един феномен, който може да бъде наблюдаван както при определяне, така и при реализиране на националните интереси и следователно да бъде основен фактор за развитие на съвременната държава. Същата предоставя възможност за преодоляване на политическите крайности и противоборства между различните партии и излъчените от тях правителства за създаване на приемственост в реализиране на националните интереси и цели. Националната доктрина е дългосрочен документ, който ще даде възможност за приемственост и последователност при осъществяването на националните интереси. Следователно, ще бъде дадена възможност за нормално функциониране на държавата и развитие на държавността.

БЛАГОДАРНОСТИ:

Тази публикация е финансирана от Министерство на образованието и науката в изпълнение на Национална научна програма „Сигурност и отбрана”, приета с РМС

№ 731 от 21.10.2021 г. и съгласно Споразумение № Д01-74/19.05.2022 г.

Библиография

1. Г.Велев, А.Гълъбов, Г.Бакалов, Г.МАрков, Д.Гоцев, Д.Зафиров, Д.Дойнов, Е.Александров, М.Семов, Х.Кицевски, О.Загоров, С.Воденичаров, България през двадесет и първи век, Българска национална доктрина, Първа част, Фундамент на Българската национална доктрина, София, 1997, Знание ЕООД.
  - i. G.Velev, A.Galabov, G.Bakalov, G.MArkov, D.Gotsev, D.Zafirov, D.Doynov, E.Aleksandrov, M.Semov, H.Kitsevski, O.Zagorov, S.Vodenicharov, Bulgariya prez dvadeset i parvi vek, Balagrska natsionalna doktrina, Parva chast, Fundament na Balgarskata natsionalna doktrina, Sofiya, 1997, Znanie EOOD.
2. Актуализирана стратегия за национална сигурност, 2018, https://mod.bg/bg/doc/cooperation/20181005_Akt_strateg_NS_RB.pdf, 04.06.2013
  - i. Aktualizirana strategiya za natsionalna sigurnost, 2018, https://mod.bg/bg/doc/cooperation/20181005_Akt_strateg_NS_RB.pdf, 04.06.2013 g.;
3. Йончев, Д. *Равнища на сигурност*, Нов български университет, София, 2008. Yonchev, D. *Ravnishta na sigurnost*, Nov balgarski universitet, Sofiya, 2008.
4. Ангелов, Г. Държавност и национална сигурност, Военна академия, София, 2022, Военна

академия;

- i. Angelov,G. Darzhavnost i natsionalna sigurnost,Voenna akademiya, Sofiya, 2022, Voenna akademiya;
5. В.Рачев, Г.Бахчеванов, „Национални Интереси и приоритети“, Национална и Международна сигурност, Военна академия, София,2005, Военно издателство,
  - i. V.Rachev, G.Bahchevanov, „Natsionalni Interesi i prioriteti“, Natsionalna i Mezhdunarodna sigurnost, Voenna akademiya, Sofiya,2005, Voenno izdatelstvo;
6. Конституция на Република България, <https://lex.bg/laws/ldoc/521957377>
  - i. Konstitutsiya na Republika Bulgariya, <https://lex.bg/laws/ldoc/521957377>

ВЗАИМОВРЪЗКА МЕЖДУ СИГУРНОСТ И ПОЛИТИЧЕСКИ ПРОЦЕС В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ - АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ

*Дод. д-р Николай Попов,
Катедра „Национална сигурност и публична администрация“
Правно-исторически факултет
ЮЗУ „Неофит Рилски“*

Резюме:

През последните няколко години политическата система и системата за сигурност на Република България са изправени пред редица предизвикателства и заплахи от необичаен характер. Освен вътрешната политическа криза има и външни събития които са заплаха за сигурността във всичките ѝ измерения. Като основни и необичайни такива могат да се отбележат миграционната криза, пандемията от COVID-19 и войната започната от Руската Федерация срещу Украйна.

Ключови думи:

Сигурност, политическа сигурност, политика, държава, политически процес

INTERRELATIONSHIP BETWEEN SECURITY AND POLITICAL PROCESS IN REPUBLIC OF BULGARIA - CURRENT ISSUES

*Assoc. Prof. Nikolay Popov, Ph.D
Department of “National Security and Public Administration”
Faculty of Law and History
South-West University “Neofit Rilski” - Blagoevgrad*

Summary:

In the last few years, the political system and the security system of the Republic of Bulgaria have faced a number of challenges and threats of an unusual nature. In addition to the internal political crisis, there are also external events that are a threat to security in all its dimensions. The

migration crisis, the COVID-19 pandemic and the war launched by the Russian Federation against Ukraine can be noted as the main and unusual ones.

Key words:

Security, political security, politics, state, political process

Въведение

През последните няколко години политическата система на Република България е изправена пред редица предизвикателства. Част от тях са външни за системата, а други са вътрешни, но и двата вида поставят под въпрос определени аспекти на сигурността ѝ, а също така и на тази на обществото, социалните групи и отделни граждани. Проблемите и ефектите от предизвикателствата са взаимосвързани.

С приемането на Конституцията през 1991 година в България започва изграждането на общество, основано на принципите на демокрацията, а такива са върховенството на закона, разделението на властите, плурализма, управлението на мнозинството, изборите, свободата, равенството и др. Политическите процеси протекли в Република България през 90-те години на 20-ти век, а също така и тези през първите две десетилетия на 21-ви век са със спорни и противоречиви резултати и характеристики. Въпреки това политическата система се оказва стабилна и повечето аспекти на сигурността на държавата, обществото и гражданите не бяха застрашени в значителна степен. Външнополитическата ориентация на страната и институционалната структура, закрепена в конституцията от 1991 г., спомогнаха за устойчивото развитие на страната. Важна роля за изграждането на сигурна среда за развитие на държавата има и успешното ѝ интегриране в международни организации, каквито са Организацията на Северноатлантическия договор (НАТО) и Европейския съюз.

Основни характеристики на сигурността

През отделните исторически периоди в развитието на обществените отношения, взаимовръзката между свобода и сигурност винаги е имала своето голямо значение. Изграждането на модерните национални държави предполага сложен баланс между тези значими за държавата, обществото и индивида феномени.

Понятието сигурност е с латински произход от *securitas*, което означава “свобода от грижи”. Терминът придобива значението “безопасност на държава, лице и др.” през

първата половина на 20 век¹. Сигурност може да означава и “качеството или състоянието на сигурност, свобода от опасност, свобода от страх или безпокойство”². А също така и “Дейностите, осъществявани при защитата на държава, сграда или човек срещу нападение, опасност и др.” Често национална или вътрешна сигурност се приравнява с отбраната на държавата³. Фразата “национална сигурност започва да се използва по-широко след края на Втората световна война”⁴.

Относно дефинирането на понятието има различни мнения и позиции. Уолтър Липман заявява, че “една нация има сигурност, когато не трябва да жертва своите законни интереси, за да избегне война, и е в състояние, ако бъде предизвикана, да ги отстоява чрез война”⁵. Според Арнолд Уолфърс “Сигурността, в обективен смисъл, измерва липсата на заплахи за придобитите ценности, в субективен смисъл, липсата на страх, че тези ценности ще бъдат атакувани”⁶. Според друго определение в “Международна енциклопедия на социалните науки” (1968) това е “Способността на една нация да защитава своите вътрешни ценности от външни заплахи”⁷.

Концепцията за сигурност и по-конкретно за национална сигурност след края на Студената война придобива различни от военното значение на сигурността аспекти. Както отбелязва Джоузеф Ром “в продължение на 45 години Съединените щати преследват стратегия за национална сигурност, фокусирана върху една цел: съдържането на Съветския съюз. Но с разпадането на Съветския съюз и съветската империя доктрината за ограничаване се превърна в жертва на собствения си успех”⁸.

Пример за промяната, която възниква при възгледите към сигурността е начинът по който Бари Бузан, Оле Уевър и Яп де Вилде разглеждат различните измерения на сигурността в книгата си “Сигурността. Нова рамка за анализ”. Авторите анализират различните сектори на сигурност, а именно: военния, околна среда, икономическия, социалния, политическия и тяхното синтезиране⁹. По-специално политическата сигурност се разглежда като организирана стабилност на социалния ред. Политическият сектор на

---

¹ security | Etymology, origin and meaning of security by etymonline

² Security Definition & Meaning - Merriam-Webster

³ security noun - Definition, pictures, pronunciation and usage notes | Oxford Advanced Learner's Dictionary at OxfordLearnersDictionaries.com

⁴ Romm, Joseph. J. Defining National Security. The Nonmilitary Aspects. USA. CFR, 1993. p. 2

⁵ Цитира по: Romm, Joseph. J. Defining National Security. The Nonmilitary Aspects. USA. CFR, 1993. p. 5

⁶ Цитира по: Romm, Joseph. J. Defining National Security. The Nonmilitary Aspects. USA. CFR, 1993. p. 5

⁷ Цитира по: Romm, Joseph. J. Defining National Security. The Nonmilitary Aspects. USA. CFR, 1993. p. 5

⁸ Romm, Joseph. J. Defining National Security. The Nonmilitary Aspects. USA. CFR, 1993. p. 1

⁹ Buzon, B., Wæver, O., Wilde, J. Security. A New Framework for Analysis. Lynne Rienner Publishers, 1998, p. V

сигурността е ангажиран с невоенните заплахи за суверенитета на държавата¹⁰. Своя подход има и Николай Слатински, който разглежда пет нива на сигурността: сигурност на индивида; сигурност на групата от индивиди; сигурност на държавата; сигурност на общността от държави и сигурност на света¹¹.

В Република България, през последните години, подходът и разбирането за сигурност е по-комплексно и това може да се види в дефинирането на понятието национална сигурност. В чл. 2 на Закона за управление и функциониране на системата за защита на национална сигурност е дадено изчерпателно определение на понятието: “Национална сигурност е динамично състояние на обществото и държавата, при което са защитени териториалната цялост, суверенитетът и конституционно установеният ред на страната, когато са гарантирани демократичното функциониране на институциите и основните права и свободи на гражданите, в резултат на което нацията запазва и увеличава своето благосъстояние и се развива, както и когато страната успешно защитава националните си интереси и реализира националните си приоритети”¹². От определението е видно, че националната сигурност засяга всички измерения на сигурността и състоянието ѝ е в пряка зависимост от правилното функциониране и съществуване на демокрацията в България. В този смисъл взаимовръзката между политиката и сигурността е безспорна и важна.

Представянето на някои специфики на сигурността и възгледите за нея дава възможност за анализирането на взаимовръзката между актуалния политически процес в Република България и външните явления, което спомага за отбелязването на някои от най-значимите заплахи за сигурността на политическата система, обществото и гражданите на Република България.

Актуални вътрешни и външни явления и процеси въздействащи върху отделните измерения на сигурността

След 1991 г. Република България, въпреки определени критики, се развива в условията на демокрация, което означава, че политическата ни система се основава на основните принципи, с които се характеризират либералните демокрации.

---

¹⁰ Buzon, V., Wæver, O., Wilde, J. Security. A New Framework for Analysis. Lynne Rienner Publishers, 1998, p. 141

¹¹ Слатински, Н. Петте нива на сигурност. София. 2010. ВИ. стр. 9

¹² Закон за управление и функциониране на системата за защита на национална сигурност. Обн. ДВ. бр.61 от 11 Август 2015г.

Един от тези принципи е мирното предаване и приемане на властта чрез провеждането на избори. Нормативно регламентираният акт на делегиране на власт от мнозинството на малка група, за определен период от време е изключително важна част от политическия процес. Своята значима роля в него имат и субектите (играчите, актьорите), а именно гражданите, политическите партии, държавните органи и институции, администрацията и др.

През 2021 г. в Република България се проведе редица избори, смениха се победителите в тях, възникнаха нови политически субекти, но това не доведе до стабилно управление. На няколко пъти се наложи президентът да назначава, закрепеното в Конституцията, служебно правителство. Политическата обстановка претърпя промяна и в края на 2021 г. след проведените на 14 ноември 2021 г. избори за 47-о Народно събрание беше избрано коалиционно правителство, което управлява до 2 август 2022 г. В този период се застъпиха няколко заплахи за стабилността и сигурността в държавата. Това са последиците от пандемията COVID 19, миграционния поток и непредизвиканата военна агресия, започната от Руската федерация срещу Украйна. Основателно е твърдението, че “тъй като страховете от коронавирусната инфекция с бързи темпове завладяха съзнанието на световното население, киберпрестъпниците се стремят да използват всяка възможност да извлекат всякакъв вид ползи от жертвите си по повод на услуги и продукти, свързани с COVID-19”¹³. Споменатото е само една част от проблемите и опасностите предизвикани от пандемията. Заплаха за сигурността представляват и увеличаващите се мигрантски потоци. През последните години се случиха редица тежки и трагични инциденти на територията на Република България с нелегални мигранти. Нерядко сред пострадалите са и представители на органите на реда. Проблемите при нелегалното преминаване на границата от големи групи хора редовно се отразяват от медиите и са във фокуса на общественото внимание. Незаконната миграция е безспорен проблем на сигурността във всичките ѝ аспекти.

Войната и другите споменати явления създадоха заплаха пред сигурността на ниво индивид, социални групи, общност, държава и международен ред. При анализирането на сигурността по сектори, може да се отбележи, че всички те са застрашени. След края на Студената война за национална сигурност отново се заговори в контекста на военна сигурност.

---

¹³ Белова, Г. Марин, Н. Кочев, Й. COVID-19 и киберпрестъпленията срещу здравеопазването. Сп. Национална сигурност. бр. 5, 2020, стр. 34

На фона на кризите в политическия процес, при невъзможността да се състави редовно правителство, в Република България своята роля, както е закрепено в Конституцията, има държавният глава. Президентът на Република България олицетворява единството на нацията и представлява държавата в международните отношения, избран е на преки, всеобщи, равни и тайни избори, а мандатът му е пет години.

Както вече беше споменато, през последните години президентът назначи няколко служебни правителства, поради невъзможност да се формира редовно правителство подкрепено от мнозинство в Народното събрание. Това е един от аспектите, които засягат сигурността в Република България, а именно изборът на редовно правителство и стабилното и правилно функциониране на държавните органи и институции. Важно е да се отбележи, че държавните органи и институции в работата си по отношение на осигуряване националната сигурност се ръководят от Конституцията, правните норми, регулиращи системата за национална сигурност и стратегическите документи в тази сфера¹⁴. Специфично значение в системата на сигурност има и Държавна агенция “Национална сигурност”. В чл. 2 ал. 1 от Закона за Държавна агенция “Национална сигурност” е отбелязана важната роля при изпълнение на политиката по защита на националната сигурност, която има специализираният орган към Министерски съвет Държавна агенция “Национална сигурност”¹⁵.

Така изградената в Република България система за сигурност от органи, институции, нормативна уредба, стратегически документи и др. се сблъска през последните няколко години с необичайни предизвикателства и заплахи за сигурността. Освен вътрешната политическа криза има и външни събития, които са заплаха за сигурността във всичките ѝ измерения. Като основни такива могат да се отбележат миграционната криза, пандемията от COVID-19 и агресивната война започната от Руската Федерация срещу Украйна.

Заключение

Основните заплахи за стабилността и съответно сигурността на политическата система на Република България в резултат на актуалните външнополитически и вътрешно политическите събития са свързани с войната, която неоснователно и непредизвикано Руската Федерация започна срещу Украйна, с последствията от кризата, свързана с пандемията от COVID-19, с усиливащите се миграционни потоци и също така с

---

¹⁴ Виж: Актуализирана стратегия за национална сигурност на Република България. Приета с Решение на НС от 14.03.2018 г., обн., ДВ, бр. 26 от 23.03.2018 г.

¹⁵ Закон за Държавна агенция “Национална сигурност”, обн. ДВ, бр. 109 от 20.12.2007 г.

вътрешнополитическата нестабилност, породена от невъзможността за съставяне на редовно правителство. Трябва да се отбележи, че всяка от тези заплахи е сериозна, но съвкупността от тях предполага изключително трудна ситуация и необходимост от реакция на всички нива в държавата. Може да се каже, че многото предизвикателства пред състоянието на сигурност изисква комплексен подход на действие за осигуряването ѝ.

Въпреки значимостта на тези заплахи за сигурността, негативните ефекти от тях върху индивидите, социалните групи, обществото и държавата, политическа система осигурява протичането на демократичен политически процес. Функционирането на институциите и съответно на държавата не е застрашено екзистенциално. В този смисъл, не трябва да се пропуска и положителното влияние на участието на Република България в колективни системи за сигурност, каквито са Европейският съюз и НАТО.

Благодарности: Издаването на тази публикация е подпомогнато от Министерство на образованието и науката в изпълнение на Национална научна програма „Сигурност и отбрана”, приета с РМС № 731 от 21.10.2021 г., съгласно Споразумение № Д01-74/19.05.2022 г. и Споразумение за партньорство № МРС 122/29.06.2023 г.

Източници:

1. Актуализирана стратегия за национална сигурност на Република България. Приета с Решение на НС от 14.03.2018 г., обн., ДВ, бр. 26 от 23.03.2018.
2. Белова, Г. Марин, Н. Кочев, Й. COVID-19 и киберпрестъпленията срещу здравеопазването. Сп. Национална сигурност. бр. 5, 2020.
3. Закон за Държавна агенция “Национална сигурност”, обн. ДВ, бр. 109 от 20.12.2007.
4. Закон за управление и функциониране на системата за защита на национална сигурност. Обн. ДВ. бр.61 от 11 Август 2015.
5. Слатински, Н. Петте нива на сигурност. София. ВИ. 2010.
6. Buzon, B., Wæver, O., Wilde, J. Security. A New Framework for Analysis. Lynne Rienner Publishers, 1998.
7. Romm, Joseph. J. Defining National Security. The Nonmilitary Aspects. USA. CFR, Ins. 1993.

Интернет:

1. [Security Definition & Meaning - Merriam-Webster](#)
2. [security | Etymology, origin and meaning of security by etymonline](#)
3. [security noun - Definition, pictures, pronunciation and usage notes | Oxford Advanced Learner's Dictionary at OxfordLearnersDictionaries.com](#)

Последно посетени на 10.03.2023 г.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА ТЕРОРИЗМА, КАТО ЕДИН ОТ СТРАТЕГИЧЕСКИТЕ ПРИОРИТЕТИ В НОВАТА СТРАТЕГИЯ НА ЕС ЗА СЪЮЗА НА СИГУРНОСТ

Доц. д-р Асен Захариев
Катедра „Национална сигурност“
Факултет по информационни науки
Университет по библиотекознание и информационни науки
a.zahariev@unibit.bg

Резюме:

Настоящият доклад представя някои основни насоки за противодействие на тероризма, като един от стратегическите приоритети на новата стратегия на сигурност на Европейският съюз. Разглежда се същността и съдържанието на тероризма и проблемите с неговото дефиниране. Представени са мерките, които ЕС взема по отношение на превенцията и противодействието на тероризма. Направени са обобщения за устойчивите терористични тенденции.

Ключови думи: *тероризъм; стратегия; превенция.*

COUNTER-TERRORISM AS ONE OF THE STRATEGIC PRIORITIES IN THE NEW EU STRATEGY FOR THE SECURITY UNION

Assoc. Prof. Asen Zahariev PhD
Department of National Security
Faculty of Information Sciences
University of Library and Information Science
a.zahariev@unibit.bg

Summary:

This report presents some basic guidelines for countering terrorism, as one of the strategic priorities of the new security strategy of the European Union. The essence and content of terrorism and the problems with its definition are considered. The measures taken by the EU regarding the prevention and counteraction of terrorism are presented. Summaries of persistent terrorist trends are made.

Keywords: *terrorism; strategy; prevention*

Въведение

Тероризмът е многообектно престъпление, като основна негова цел е сигурността на обществото. Основните му цели са животът и здравето на гражданите, околната среда, критичната инфраструктура, информационната среда, органите на държавното управление, както и техните лидери и обществени дейци.

Подходите за оценка на тероризма, които са най-широко приети сред експертите и изследователите на тероризма са политически, социално-икономически, социално-правни, психологически и социално-психологически.

Въпреки, че според глобалния терористичен индекс се наблюдава спад на терористичните актове, тероризмът остава една от основните заплахи. Според изследване на Евробарометър борбата с тероризма в Европа е поставена на първо място с най-висок процент на респондентите.¹

В отговор на променящия се характер на терористичните заплахи в Европа, Съветът на Европа прие стратегия за борба с тероризма за 2023-2027г.², която предлага нови инструменти и конкретни отговори на непрекъснатите и възникващи предизвикателства, пред които са изправени държавните органи.

Стратегията има за цел да засили усилията за борба с тероризма в Европа и извън нея чрез справяне не само с проявите на тероризъм, но и с неговите първопричини и двигатели в настоящия геополитически пейзаж. Той има за цел да се справи с нарастващата заплаха от насилствения екстремизъм в Европа, нарастването на злоупотребите с нови технологии за съобщения, набиране и обучение и взаимодействието между терористичните актове и нарушенията на правилата за въоръжени конфликти (военни престъпления), наблюдавани наскоро в контекста на конфликта в Украйна.

В заключенията на Съвета, относно външната дейност на ЕС в областта на предотвратяването на тероризма и насилствения екстремизъм и борбата с тях, одобрени през 2020 г., Съветът отчита, че тероризмът продължава да се развива и че ЕС и неговите държави членки трябва да се адаптират спрямо новите реалности.³

Новите заплахи и Европейската стратегия за сигурност.

Изследването на различни източници и изказвания на представители на основните европейски политически институции дават основания да се направи заключението, че интеграцията е централният мотив в европейския дискурс, с който се свързва сигурността на ЕС.

В дебатите на Европейския парламент присъстват няколко основни аргумента, свързани със сигурността на ЕС. Сред тях са сигурна среда, съобразена с бъдещите

---

¹ Евробарометър 85.1, 2016 г.; 89.2, 2018 г. <https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/fight-against-terrorism/>

² Стратегия на ЕС за Съюза на сигурност: свързване на точките в нова екосистема на сигурността <https://www.consilium.europa.eu/bg/>

³ Заключение на Съвета относно външната дейност на ЕС в областта на предотвратяването на тероризма и насилствения екстремизъм и борбата с тях, 8868/20 Брюксел, 16 юни 2020 г.

развития, отстраняване на променящите се заплахи, защита на европейците от тероризъм и организирана престъпност и силна екосистема на сигурността. Налага се схващането за задълбочаване на интеграционните процеси в Европа като противовес на национализма и етническите конфликти.

Анализът на ЕС, като субект на сигурност, дава основания да се приеме, че съществува един довод за сигурността, който е споделен от всички институции - мирът. Европа като проект, като история е на кръстопът, а сигурността се разглежда като въпрос на интеграцията срещу фрагментацията. Интеграцията е фундаментът на сигурността на ЕС, защото дефинира неговото съществуване.

Темата за сигурността не е нова. Още през 2003г., в рамките на Срещата на върха в Брюксел, държавните и правителствени глави на държавите-членки приемат Европейска стратегия за сигурност под названието "Сигурна Европа в един по-добър свят". За първи път ЕС приема такава изчерпателна стратегическа програма, имаща за цел да определи кръговете приоритети в сферата на ОВППС и ролята на Съюза в света за периода 2004-2006 г. Стратегическият документ дефинира ключовите предизвикателства пред европейската сигурност през XXI век - тероризъм, разпространение на оръжия за масово поразяване, регионални конфликти, държавна нестабилност и организирана престъпност. Документът анализира стратегическите цели на ЕС в отговор на новите заплахи и съответните им политически измерения. Европейската стратегическа програма подлежи на преработване, с цел отразяването на геополитическите промени. Европа е изправена пред нови заплахи за сигурността си. В стратегическия документ се налага идеята за сигурността като необходима предпоставка за развитие. Ключовите заплахи са комплексни и непредсказуеми. Отчита се, че тероризмът представлява сериозна стратегическа заплаха за Европа, особено след атентатите в Мадрид от 11.03.2004 г. Докато в миналото действията на терористите са били насочени предимно към конкретни политически лидери, то съвременните атентати излизат от границите на националната държава, отличават се с глобален обхват, причиняват многобройни жертви и са свързани предимно с религиозен екстремизъм. Европейските страни са не само цели на тероризма, те са и негова база. Логистични бази на Ал Кайда са открити във Великобритания, Италия, Германия, Испания и Белгия⁴. В този смисъл съгласуваната европейска политика за борба срещу тероризма е от първостепенно значение.

В свят на глобални заплахи, европейската сигурност зависи от ефективната мултилатерална международна система. Основна стратегическа цел на ЕС е изграждането

---

⁴ Стойчев, Ст., Захариев, А., Жоевска, П., Михов, С., Геостратегия и Европейска сигурност С., 2011

на силна международна общност с функциониращи институции, базирана на международното право и Хартата на ООН.

Поради динамиката на съвременните предизвикателства, държавите членки на ЕС си поставят за цел да развият стратегическа култура, която подкрепя ранната, навременна и, когато е необходимо - активна интервенция. Противодействието на новите заплахи за сигурност намира отражение най-вече в развитието на Общата външна политика и политика на сигурност (ОВППС) и Сътрудничеството в областта на правосъдието и вътрешните работи (СОПВР) на ЕС. Поради деликатния характер на политиките от Втори и Трети стълб, интеграцията в тези сфери е съпътствана от редица проблеми. В същото време, не бива да се подценява и значителния напредък, постигнат в тези области през последните години.

Анализът на политиките в областта на сигурността подчертава значимостта на човешкия фактор в борбата срещу престъпността и тероризма, не само като действащи лица, но също така и като потребители на електронни услуги и Интернет. В модерното общество броят на компютърните престъпления и по-специално кражбата на идентичност нараства толкова драстично, че на практика всички потребители на Интернет се оказват изложени на риск от злоупотреба с тяхната лична неприкосновеност. Ето защо е необходимо да се познава характерът на съществуващите нови заплахи. Бъдещата безопасност на информационното общество изисква ясна индикация на всички възможни рискове за сигурността, които носят новите информационни технологии и пред които могат да се изправят гражданите и приемането на специална уредба в случаите, когато съществуващото законодателство изглежда недостатъчно или е прекалено общо⁵.

Международните развития в областта на сигурността оказаха влияние и върху България. Макар страната ни да не е изпитвала непосредствено заплахи за сигурността си от рода на това, което се случи в САЩ и ЕС, бе изразена загриженост по отношение на нивото ѝ на подготовка да реагира в такива случаи. Оценка на българската политика в областта на сигурността показва, че страната все още подценява мирновременните заплахи за сигурността като тероризъм, киберпрестъпност, посегателства върху критичните инфраструктури. Направените до момента анализи на рисковете са прекалено общи, недостатъчно задълбочени и не обхващат всички възможни рискове.

Всички ние виждаме огромния деструктивен потенциал, свързан със заплахите на организираната престъпност, тероризма, корупцията, радикалния фундаментализъм. Това, което се опитваме да създадем сега, е една наистина различна култура и начин на мислене

---

⁵ Стойчев, Ст. Предизвикателствата за сигурността в Югоизточна Европа, В.Ж., кн.51 1998.

за създаване на хоризонтални и институционални пространства, в които трябва да се търсят решения и пространства, които дават възможност за гъвкавост, за мобилност, за изпреварващи решения там, където анализът сочи, че може да възникне конфликт или риск.

Разбира се, изложената по-горе оценка поставя много въпроси, които са свързани с усилията за отговор на тези заплахи. Някои от тях са политически, създаване на стабилни демократични институции, правова държава и законност. Други са свързани със създаването на по-добра координация и взаимодействие между военен и цивилен сектор, които традиционно са разделени. Същото важи и за международното сътрудничество. Нито една демократична държава не може да се справи самостоятелно с новите асиметрични глобални заплахи.

Същност на тероризма.

Въпреки многото научни трудове, които засягат проблемите с тероризма, все още няма единство в разбирането на самото явление. Единно определение, приемливо за цялата световна научна общност не е формулирано. Концептуалният апарат, като цяло, не е достатъчно развит, няма консенсус по въпроса за субектите на тероризма. Нещо повече, няма универсален начин да се противодейства на това социално зло.

Въпреки това, науката все още не е казала последната си дума за философските, политическите, социално-психологическите, правните и др. аспекти на тероризма. Тя не е изработила общоприемливо определение. Така тероризмът в XXI век се оказва един от най-сериозните неразрешени научни проблеми, касаещи безопасността на държавите, нациите и изобщо на глобалната сигурност.

Практиката на международните отношения показва, че в последните години продължава да се игнорира очертаващата се тенденция за нарастване на относителния дял на въоръжени сблъсъци между неидентифицирани въоръжени групировки по етнически, религиозни, финансови, териториално-общностни и други противоречия.

В много конфликти те от една страна са част от сепаратистки, ултранационалистически, крайно радикални и екстремистки организации от различен тип, а в друга - просто са борци за национално освобождение или за национална независимост. В тази връзка нееднозначен е и въпросът за наименованието на тези въоръжени групи. В едни случаи те се наричат „паравоенни формирания“, в други – „частни армии“, в трети – „терористи“, и т. н.

Независимо от определенията, които са дадени в различни източници, трябва да се отбележи, че все още недостатъчно внимание се отделя на факта, че участието на

нелегитимни структури създава проблеми както от юридически характер, така и по отношение за привличането им за урегулиране на конфликта. Съвсем очевидно е, че в международното правно пространство продължава да съществува понятиен хаос и да се чувства острата необходимост от приемането на единна терминология в тази област.

Анализът на историческия опит и на някои съвременни популярни източници показва, че причините за това са различни, но преди всичко се коренят в нееднаквото тълкуване на категориалния апарат на предметната област, в недостатъчното задълбочаване или изопачаване на генезиса на конфликтите в тяхната широка гама от разновидности. В редица случаи на преден план се извеждат користни цели, политически популизъм, псевдонаучност. Налагат се често схеми от силови центрове.

Настъпилите коренни изменения в средата на сигурност в глобален и регионален мащаб пораждаат обективна необходимост от преосмисляне на някои досегашни теоретични постановки, свързани със същността, съдържанието и характера на крайно кризисното състояние на обществото като цяло.⁶

Според М. Калдор „Типичен нов феномен днес се явява въоръжената същност на недържавните и държавните играчи”. Към тях се отнасят:

- полувоенни групи, организирани от харизматичен лидер;
- военни барони, контролиращи определени райони;
- терористични клетки, доброволци фанатици;
- организирани криминални групи;
- части и подразделения на редовни въоръжени сили и други силови ведомства;
- наемници и частни въоръжени (охранителни) компании.⁷

Тероризмът днес има характер на воюващи мрежи, а действащите лица са предимно недържавни, неправителствени лица, групи или организации, обединяващи множество различни поднационални и транснационални субекти, които рядко съществуват само в рамките на нацията, държавата. Голяма част от тях са етнонационалисти, сепаратисти, пазарно ориентирани криминални контрагенти, военни неправителствени организации, контрабандисти, наркотрафиканти, доставчици на оръжия за „черния“ пазар, радикални фундаменталистки или революционни движения. Възможни са също и хибридни формации. В редки случаи подобни мрежи са изградени само от представители на една страна.

---

⁶ Христова, В.. Кризи и кризисни интервенции – теоретични постановки. В: Годишник на ВСУ. Изд. Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“, т. XXIII, 2017 т. XXIII, 2017, с.135-141. ISSN: 1310-800 X.

⁷ Kaldor, M. Beyond Militarism, Arms Races and Arms Control., Social Science Council, 2000

От всичко казано до тук може да се заключи, че тероризмът е преди всичко инструмент или по-скоро техника, толкова стара, колкото и войните по света. Той е политически феномен, който се дефинира през призмата на двойствеността, която противопоставя заявените идеали и тяхното прилагане и може да съществува само в определен политически и културен контекст.

Намирането на дефиниция за понятието „тероризъм“, която да е приемлива за мнозинството, се сблъсква с едно основно препятствие – отрицателната емоционална конотация на този израз. Думата „тероризъм“ се е превърнала в понятие, което съдържа по-скоро чисто дискредитиращ елемент, отколкото описание на специфичен тип действия. Хората го използват, за да изразят неодобрението си от разнообразни явления, които не им харесват, без да се опитват точно да дефинират съставните елементи на терористичното поведение.

За да бъде дадено адекватно и точно определение на това понятие, е необходимо да се прави разлика между различните условия на насилствените действия и да се разграничават различните видове конфликти, по какъвто и начин те да са назовани. Намеренията, обстоятелствата и методите, използвани от една държава срещу собствените ѝ граждани, са коренно различни от тези, които характеризират насилието, упражнявано от държавите срещу други държави или от бунтовнически групировки срещу правителствата.

Ето защо, ако се използва понятието „тероризъм“ в анализ, свързан с обществените науки, ще се наложи да се запази изключително за описанието на един по-специфичен тип явления, отличим от останалите форми на политическо насилие. В съвременната му употреба това понятие се свързва по-често с определен тип насилствени действия, извършвани от индивиди или групировки, отколкото от държави и извършвани по-скоро в мирно време, отколкото във време на конвенционална война. С други думи, с термина „тероризъм“ се обозначава по-скоро насилието, извършвано от страна на терористи, отколкото насилието от страна на държавата. В концептуалния модел, пораждащ тероризъм, централно място заема насилието, породено от средата, в която личността се развива и взаимодейства.⁸ Генезисът на насилието може да се отнесе и към цивилизационните и културни различия, при които разбиранията за добро и лошо, правилно и неправилно, допустимо и недопустимо и т.н. определят възприетите модели на поведение.⁹

---

⁸ Христова, В. Личността в развитие и криза – детство и юношество. ВСУ „Черноризец Храбър“, Университетско издателство, Варна. 2015, ISBN: 978-954-715-641-8

⁹ Христова, В. Моралното развитие на личността – основни психологически перспективи. В: e-Journal VFU, Университетско издателство ВСУ „Черноризец Храбър“, кн.8, с. 1-12. 2015, ISSN: 1313-7514.

Конфликтът е основният двигател на тероризма от 2007 г. насам. През 2021 г. всичките десет държави, които са най-засегнати от тероризма, са участвали във въоръжен конфликт. Има 120 359 смъртни случая от тероризъм между 2007 г. и 2020 г. От тези смъртни случаи 92%, или 111 191, са настъпили в държави, участващи в конфликти. По време на пика на терористичната активност през 2015 г. повечето смъртни случаи от тероризъм са настъпили във военни зони. Като асиметричен конфликт, тероризмът предизвиква високо ниво на неопределеност в средата за сигурност. Като още един превантивен инструмент се обособява разузнавателният анализ, който безспорно помага за осъзнаването на новите ситуации, но със сигурност добавя възможността за създаването на организация за целенасочено и активно включване на научния потенциал на държавата в противодействието на тероризма. Това ще повиши в много голяма степен адаптивността на цялата система за защита на националната сигурност.¹⁰

Тероризмът е обществено явление, което има социални корени, икономическа подкрепа и политическа цел, използващо престъпни средства за всяване на страх, ужас, паника и несигурност в обществото с цел да бъде постигната промяна в него или цялостно преустройство. Той е престъпление, престъпление е и подтикването и склоняването за използване на това средство. А международен е тероризмът, когато преминава границите на две или повече държави.¹¹

Заклучение

Противодействието на международния тероризъм е свършено сложна задача, която изисква специално внимание, комплексен подход и значителен ресурс. За да бъде резултатно противодействието на тероризма, повече от необходимо е да бъдат разработени активни стратегии. Необходими са изпълнение на задачи в различни посоки, но обединени от обща цел. Стратегията е комплекс от способности, които изискват очертаването на устойчиви и дълготрайни цели. Дори може да бъде очертана една главна стратегия или стратегически план с няколко взаимно допълващи се планове.

В договора от Маастрихт от 1992 г. са посочени главните инструменти, спомагащи борбата с тероризма и полицейското сътрудничество в областта на правосъдието и вътрешните работи. Една от инициативите на ЕС е и директивата на Европейския парламент и Съвета за предотвратяване на използването на финансовата система за целите

---

¹⁰ Казаков, К. Използване на научен анализ за противодействие на тероризма, В: Обществото на знанието и хуманизмът на XXI век: XX национална научна конференция с международно участие, София, 2022

¹¹ Война и тероризъм. Какво е тероризъм? <https://www.coe.int/bg/web/compass/war-and-terrorism>

на изпирането на пари и финансирането на тероризма от 2001г. Същата година Европейският съвет приема и пакет от мерки, познат като „Обща позиция на Съвета на Европейския съюз относно прилагането на специфични мерки за борба с тероризма“, където фигурира списък с организации и лица, уличени в терористични дейности, чиито финанси трябва да бъдат замразени.

Като устойчиви терористични тенденции се очертават желанието за налагане на начин на мислене и живот, неприемлив за съвременната култура и общество. Промяна в ценностната система и утвърдените социални норми на поведение, характерни за развиващите се и развити страни. Демократичните принципи и развитието на обществото и свободата са непознати или неприемливи ценности. Налагането на религиозни правила, типични особено за организации с ислямско-радикална насоченост, освен недоумение създават тревожност и страх в много хора.

Необходимо е всички предприети мерки и изготвени стратегии да се изпълняват и актуализират своевременно според възможностите и динамиката на обстановката. Важно е да се създаде план за цялостно решение още от зараждането на проблема. Необходимо е бързо и адекватно да се премахват всички благоприятстващи фактори за развитието на възможности, водещи до несигурна среда. От съществено значение е да се използват всички възможни инструменти – политически, дипломатически, икономически, юридически, военни и други.

От значение за успеха е изграждането на сътрудничество между максимален брой държави и предприемане на общи мерки и действия. Предвид тенденцията за многополюсен модел в света, който все повече се очертава и усложнената международна обстановка, това ще представлява сложна задача. Борбата с тероризма изисква консенсус между държавите и народите в света и общи договорености за постигането на колективната сигурност, изисква се нов вид възпитание, обучение и поведение. Общата позиция на международната общност, съвместните действия и операции срещу терористичните групи, са единствения начин за постигането на успех в борбата срещу глобалния тероризъм.

Благодарности: Издаването на тази публикация е подпомогнато от Министерство на образованието и науката в изпълнение на Национална научна програма „Сигурност и отбрана“, приета с РМС № 731 от 21.10.2021 г. и съгласно Споразумение № Д01-74/19.05.2022 г.

Библиография

1. Казаков, К. Използване на научен анализ за противодействие на тероризма, В:

- Обществото на знанието и хуманизмът на XXI век: XX национална научна конференция с международно участие, УНИБИТ 2022
Kazakov, K. Ispolzvane na nauchen analiz za protivodeystvie na terorizma, V: Obshtestvoto na znaniето i humanizmat na XXI vek: NX natsionalna nauchna konferentsiya s mezhdunarodno uchastie, UNIBIT
2. Стойчев, Ст., Захариев, А., Жоевска, П., Михов, С., Геостратегия и Европейска сигурност С., 2011
Stoychev, St., Zahariev, A., Zhoevska, P., Mihov, S., Geostrategiya i Evropeyska sigurnost S., 2011
  3. Стойчев, Ст. Предизвикателствата за сигурността в Югоизточна Европа, В.Ж., кн.51 1998.
Stoychev, St. Predizvikelstvata za sigurnostta v Yugoiztochna Evropa, V.Zh., kn.51 1998
  4. Христова, В.. Кризи и кризисни интервенции – теоретични постановки. В: Годишник на ВСУ. Изд. Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“, т. XXIII, 2017 т. XXIII, 2017, с.135-141. ISSN: 1310-800 X.
Hristova, V.. Krizi i krizisni interventsii – teoretichni postanovki. V: Godishnik na VSU. Izd. Varnenski svoboden universitet „Chernorizets Hrabar“, t. XXIII, 2017 t. XXIII, 2017, s.135-141. ISSN: 1310-800 H
  5. Христова, В.. Личността в развитие и криза – детство и юношество. ВСУ „Черноризец Храбър“, Университетско издателство, Варна. 2015, ISBN: 978-954-715-641-8
Hristova, V.. Lichnostta v razvitie i kriza – detstvo i yunoshestvo. VSU „Chernorizets Hrabar“, Universitetsko izdatelstvo, Varna. 2015, ISBN: 978-954-715-641-8
  6. Христова, В. Моралното развитие на личността – основни психологически перспективи. В: e-Journal VFU, Университетско издателство ВСУ „Черноризец Храбър“, кн.8, с. 1-12. 2015, ISSN: 1313-7514.
Hristova, V. Moralnoto razvitie na lichnostta – osnovni psihologicheski perspektivi. V: e-Journal VFU, Universitetsko izdatelstvo VSU „Chernorizets Hrabar“, kn.8, s. 1-12. 2015, ISSN: 1313-7514.
  7. Kaldor, M. Beyond Militarism, Arms Races and Arms Control., Social Science Council, 2000
  8. Евробарометър 85.1, 2016 г.; 89.2, 2018 г.
<https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/fight-against-terrorism/>
Evrobarometar 85.1, 2016 г.; 89.2, 2018 г.
<https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/fight-against-terrorism/>
  9. Стратегия на ЕС за Съюза на сигурност: свързване на точките в нова екосистема на сигурността <https://www.consilium.europa.eu/bg/>
Strategiya na ES za Sayuza na sigurnost: svarzvanе na tochkite v nova ekosistema na sigurnostta <https://www.consilium.europa.eu/bg/>
  10. Заключение на Съвета относно външната дейност на ЕС в областта на предотвратяването на тероризма и насилствения екстремизъм и борбата с тях, 8868/20 Брюксел, 16 юни 2020 г.
Zaklyucheniya na Saveta otnosno vanshnata deynost na ES v oblastta na predotvratyavaneto na terorizma i nasilstveniya ekstremizam i borbata s tyah, 8868/20 Bryuksel, 16 yuni 2020 g.
  11. Война и тероризъм. Какво е тероризъм? <https://www.coe.int/bg/web/compass/war-and-terrorism>
Voyna i terorizam. Kakvo e terorizam ? <https://www.coe.int/bg/web/compass/war-and-terrorism>

НАЦИЯТА И ДЪРЖАВАТА - ВИЗИИ ЗА САМОУПРАВЛЕНИЕ И УПРАВЛЕНИЕ

*Проф. д-р Владко Иванов (втора част и заключение) и
Докторант Георгица Пенчева-Парушева (увод и първа част)
Катедра „Национална сигурност и публична администрация“
Правно-исторически факултет
Югозападен университет „Неофит Рилски“ - Благоевград
g.parusheva@swu.bg*

Резюме:

Настоящата статия разглежда социалните аспекти на нацията, етноса, народността като отделни социални системи. Нацията като етно-социална общност има свой живот, както и свойството да възпроизвежда политика, управление, държава. Разглеждат се някои общи схеми за поведение на живите системи от социални съвкупности. Очертани са възможностите за бъдещо стратегическо управление на държавата, в съответствие с интересите на нацията. В условията на глобализация, усилията за по-добро бъдеще на нацията са немислими без елементите на държавността.

Ключови думи: *публичен сектор, публично управление, държава, нация, етнос, организация, управление.*

THE NATION AND THE STATE - VISIONS OF SELF-MANAGEMENT AND GOVERNANCE

*Prof. PhD Vladko Ivanov (second part and conclusion) and
PhD student Georgitza Pencheva-Parusheva (introduction and first
part)
Department “National Security and Public Administration”
Faculty of Law and History
South-West University “NeofitRilski”-Blagoevgrad
g.parusheva@swu.bg*

Summary:

This article examines the social aspects of the nation, ethnicity, and nationality as separate social systems. The nation as an ethno-social community has its own life, as well as the property of reproducing politics, government, and state. Some general patterns of behavior of living systems of social assemblages are considered. The possibilities for future strategic management of the state, in accordance with the interests of the nation, are indicated. In the conditions of globalization, efforts for a better future of the nation are unthinkable without the elements of statehood

Keywords: *public sector, public administration, state, nation, ethnicity, organization, management.*

В настоящия анализ нацията, народността, етноса, държавата и други социално-политически общности, които не са статистически понятия, се използват в смисъл на висши живи самостоятелни системи. Това означава, че те притежават сложен емоционално-психически и рационален свят, в който по-скоро се ориентираме, отколкото управляваме. Става дума за нещо много повече отвъд биологичното съществуване на живия свят в който, според днешните парадигми доминира Homo sapiens.

1. Светът на нацията и неговите компоненти

За разлика от държавата (която е голяма подредена институция), застъпваме хипотезата, че нацията (народността) по-скоро е живо био-психо-социално същество, а не машина. Тя не е пешка, която се мести на шахматната дъска. Отделни национални системи, като икономиката, финансите и армията, могат да бъдат управлявани директно поради технологичната или йерархичната си конструкция. Въпреки гражданското общество, като осъзната съвкупност и шлифованите политически и културни инструменти, нацията произвежда свой неясен, социален живот. Но тя е и житна нива, която има вида на стопаните си, (т.е. на държавните институции) и може да ги храни при определена форма на съответствие. По такъв начин нацията произвежда политика, управление, държава, национална сигурност, история и бъдеще. По този повод, имаме основание да приемем термина възпроизводство на нацията, която въпреки хаотичните процеси, е устойчива система. И както Г. Кресналийска посочва: „Нацията в много отношения е система, която не съвпада с измеренията и целите на държавата“.¹ (с. 92). Характерът на вътрешните особености и външните въздействия върху системата определят нейното състояние. То представлява съвкупност от данни, фиксирани в даден момент, определящи нейния статус. Поредицата от състояния се нарича поведение на системата.² Какво може да очаква нациите в бъдещето и какво ще бъде тяхното поведение?

В ситуационната схема на XXI век ще има всичко - монолитни центрове на власт и инертни самоосъзнаващи се и саморазрушаващи се субекти (държави, съюзи, етноси, диаспори, секти, религиозни и екологични движения, стихийни и управляеми социални съвкупности, борещи се за права). Те ще отразяват консолидиращата целенасоченост на системите за информационно и технологично превъзходство, насочени към поддръждане на света и безграничните тенденции на глобализацията, която може да произведе стихия.

Управлението вероятно ще се окаже механично без живите потоци на 10-

---

¹ Иванов, Вл., Кресналийска Г., *Нацията и държавата в епоха на динамични промени*, Научно списание „Сигурност и отбрана“, бр. 1, 2023, с. 92

² Владимир, В. *Управление на специалните служби*, ВИПОНД-МВР, 2002, с. 27

милиардното население през 2040 година. Институциите на една държава могат да се управляват като марионетки, но нацията има свой отделен глас. Русия може да бъде една строго „управлявана демокрация“, но обособената ислямска маса около Казан и Кавказ може да гравитира субективно в друга посока. Няколко милионна китайска общност в Сибир би била достатъчна за изграждане на субективна конструкция, в кардинален противовес на Кремъл, въпреки огромната мощ на Тихоокеанския флот във Владивосток и бъдещия космодрум в региона. Какво ще правят нациите, изградени върху политически принципи, които управляват десетки етноси, религии и култури? Това е проблем, който отдавна гради живи конструкции в ЕС и САЩ и вече се вижда в Австралия, Канада и дори в Британия.

Изследването пледира, че XXI век ще даде исторически шанс само за държавите и нациите, които могат да живеят в една система. Това няма да бъде лесно както досега, защото светът ще бъде друг. Както посочва Г. Кресналийска (2023, с. 91): „Човешкото управление във всички сфери, почти винаги води до социални конфликти и екологични катастрофи, които са много по-чести и разрушителни от природните“.³

Много социални науки, теории и автори градят общи схеми, за да как обяснят принципното поведение на живите системи се формира от вътрешни закономерности, които трудно се обясняват и още по-трудно се подлагат на конструиране с прогнозируем вектор.

За нуждите на изследването приемаме, че нацията (и всяка етно-социална общност) живее в три свята, които формират три кръга (нива) на сигурност и три проекта за поведение:

- Вътрешен свят и живот на нацията. Национално битие и народопсихология.
- Национален образ за света.
- Национална представа за обкръжението на нацията. Нацията и другите. Среда на сигурност.
- Нацията сред абстрактно-теоретичните модели за света. Светът на образованите, институциите и управляващите.⁴

Тази конструкция е основа на анализа и синтеза във втората част на статията.

---

³ Иванов, Вл., Кресналийска Г., Нацията и държавата в епоха на динамични промени, Научно списание „Сигурност и отбрана“, бр. 1, 2023, с. 91

⁴ Много социални науки интерпретират субективния свят на хората и организациите по подобен модел. Автори като Карл Попър използват аналогичен понятиен апарат. В настоящата разработка е използвана една уникална конструкция за субективния блок на психиката на личността с автор Борис Минчев. Същата е прототип на националния субектен блок в тази разработка, при който социално -политическите аспекти надделяват. За подробности вж. Минчев, Б. Обща психология, Изд. Сиела, София, 2008

2. Изходни начала за управление на нацията и държавата през XXI век в контекста на новите европейски конфликти, пандемии, икономически кризи и миграционни предизвикателства

Въпреки перманентните конфликти и историческите факти, вярваме, че формиращата идея на науката за управление не е да противопоставя, а да съчетава интересите на нациите в един по-сигурен и вероятно конструиран по друг модел свят. Когато познаваме историята, предпоставките за нейното ускорение през XXI век и принципната субективна схема на нацията, можем да предявим следните претенции към държавното управление:

- да избере „най-високата”, обобщаваща (но не и „общоприета”) гледна точка. Подобно на армейски команден пункт, елементите на националното управление трябва да „виждат”, ако не цялото, то поне основната част от ситуационното поле и неговите бъдещи проекции. XXI век ще даде уникални и революционни възможности на стратегическото управление. Съвременните автори ги наричат информационно превъзходство и информационни войни⁵;

- да интегрира специално подбрани (базирани на предимствата) компоненти на нацията за формиране на поведение съобразно обстановката. Не винаги най-активните, най-жизнените, най-съзнателните компоненти са добрият избор. Вероятно подходящите компоненти, тенденции и фактори са тези, които се поддават на управление или са най-предани на идеята. А вероятно и най-привлекателни за инвестиции отвсякъде. Това е предпоставка за непрекъснат цикъл на управленския процес за дълъг период от време. Да припомним шахматната игра - всяка фигура може да има решаваща роля в точно определен момент;

- създаване и поддържане на центрове от експерти и учени за наблюдение и управление на основните проблеми, които вълнуват нацията и нациите въобще. Те трябва да гарантират непрекъснатост и логика между минало, настояще и бъдеще на нацията сред глобалната ентропия. Например, днес един важен въпрос са хипотезите за произхода на българите, техните древни съюзи и днешните им проекции, които вълнуват и съседните народи. В своята прародина прабългарите живели в съседство с тюрките, които днес също са ни съседи. Дали сме писменост и култура на Русия, пеем едни и същи песни с общностите отвъд нашите граници. Въпросът е кой е нашият авторски процес към бъдещето;

- поддържане на автобиографичните национални процеси в противовес на външното авторство на историята. Формиране на национална воля, която да абсорбира

---

⁵ Семерджиев, Ц, Информационна война, Изд. Софттрейд, София, 2000

всякакви други тенденции, неосъзнати психични, групови и привнесени намерения, мимолетни подбуди и функции, поддържащи ентропия;

- определяне на национални ориентири, които да формират жизненото дело на всички пластове и представители на народа, независимо от произход, статус, раса, религия и ориентация. Ако отново дадем пример с кораба, то целият му екипаж и пътниците трябва да са сигурни и обединени от идеята да стигнат заветен бряг;

- поддържане на национално достойнство, механизъм за преживяване на вина и неуспех. Например, как да се преживява ослепяването на българската войска през 1014 г., турското робство и днешния хаос;

- поемане на историческа отговорност при планиране на мащабни проекти. Например, недопустимо е на територията на България да се строи втора АЕЦ и за нея да поемат отговорност няколко външни субекта с пари и технологии. Естествено, те ще строят, но нацията ще живее с това енергийно сърце. То не може да се манипулира от друг субект по един кабел. Нацията е жива, командното дишане с чужда програма е краят на автентичността;

- създаване на хармония между националните дадености (брой население, територия, богатства) и националните приоритети. Чувството за безгранична свобода, уникалност и амбиции трябва да се държи винаги на висота. Но подобно на едно оръжие, то не трябва да гърми неконтролирано. Трябва да се знае, че основата на пирамидата (народът) е важна за градежа в институционална височина. Огромните субективни амбиции на обективно малка държава като Израел, създават перманентен конфликт, който трябва да се управлява с участие на всички световни субекти. Това поставя историческата съдба на региона в ситуационно поле, което ще търпи кардинални промени, подобни на балканските;

- формиране на независими механизми за национална самооценка, определяне на нови ориентири и ценности. Водещата роля на държавата е важна, но понякога са необходими референдуми и опозиционни граждански движения. Когато са автентични, те не рушат, а укрепват конституционния ред, защото властта и суверенитетът произтичат от народа и са в името на народа;

- ясна идея и позитивен смисъл на националните усилия. Например, защо трябва да отговаряме на критериите за приемане на еврото? Защо трябва да сравняваме българското вино с немското, когато те са несравними, а се налагат квоти? От кои символи, претенции и дадености можем да се лишим и на кои трябва да държим със силата и комбинативността на целия субектен блок, плюс всички налични външни фактори, независимо от техния дори алогичен вариант. Например, българите могат да преосмислят

ролята на Изтока в миналото, където са играли значима роля. Самоотрицанието не ни е нужно. Същото се отнася и за ролята на Турция като потенциален градивен фактор в бъдеще;

- национална импровизация на историческите роли, задавани отвън с водещ съзнателен компонент. Например, ролята на България като граничар на ЕС. Ако нашата граница създава сигурност за България, то сигурността на ЕС е гарантирана. Обратното не винаги е вярно и може да превърне нацията в мултиетническо гето без централен процес;

- за всяка стратегия център на Вселената е България. Всички чужди или общностни стратегии се преценяват по мястото, което ни отреждат. Фундаментален ориентир в бъдещето също е България. След това може да се спори за фактори, предизвикателства, ориентации и приоритети;

- естествено, предателството и духът на героите са централен въпрос за всяка общност и институция.

За да бъде полезен, горният описателен списък трябва да се подложи на специален анализ от политическия, икономическия и културния елит на България и постоянно да се реконструира в зависимост от ситуацията. Съчетаването на съзнателните и несъзнателните, на пасивните и активните компоненти, са от значение за поведението и успеха. Защото всяка нация има инертна и хиперактивна (националистическа) компонента, която е полезна вътре, но навън може да е неадекватна и скандализираща.

Заключение

Усилието на нацията, без организаторската мисия на държавата, няма изчистен фокус, следователно и ясна волева идея за преднамерена дейност. Субективният блок в случая работи само като живо сърце или будно око, без радар и представа за промените на вятъра. По-скоро кораб, оставен на случайността, отколкото активно състезаваща се формация. Нацията може да се движи по собствено желание в едно пространство на опита и инстинкта за самосъхранение, но тя не може да просперира без категорични елементи на държавност, когато е в обкръжение на монолитни възходящи конкуренти. По тази логика XXI век ще изпрати много бързо в историята множество нации и държави. Няма жива система, която да оцелее дълго без собствен хляб, ежедневно щастие и мечти. Мечтите са ориентирите, които гонят децата за да открият новите светове на щастieto. Какво тогава липсва на българските деца в родината им - най старата държава в Европа?

Благодарности: Издаването на тази публикация е подпомогнато от Министерство на образованието и науката в изпълнение на Национална научна програма „Сигурност и отбрана”, приета с РМС № 731 от 21.10.2021 г., съгласно Споразумение № Д01-

Библиография

1. Владимиров, В. *Управление на специалните служби*, ВИПОНД-МВР, 2002, с. 27
Vladimirov, V. *Upravlenie na spetsialnite sluzhbi*, VIPOND-MVR, 2002, s. 27
2. Минчев, Б. *Обща психология*, Изд. Сиела, София, 2008
Minchev, B. *Obshtapsihologiya*, Izd. Siela, Sofiya, 2008
3. Иванов, Вл., Кресналийска Г., *Нацията и държавата в епоха на динамични промени*,
Security and Defense Scientific Journal, Issue 1, 2023, p. 91
Ivanov, VI, Kresnaliyska G., *The nation and the state in epoch of dynamic changes*,
4. Семерджиев, Ц, *Информационна война*, Изд. Софттрейд, София, 2000 Semerdzhiev,
Ts, *Informatsionna vojna*, Izd. Softtrejd, Sofiya, 2000

Забележка

Отделните части на този доклад са изготвени от авторите, както следва:

- ✓ *Въведение* и 1. Светът на нацията и неговите компоненти - докторант Георгица Пенчева-Парушева;
- ✓ 2. Изходни начала за управление на нацията и държавата през XXI век в контекста на новите европейски конфликти, пандемии, икономически кризи и миграционни предизвикателства и *Заключение* - Проф. д-р Владко Иванов

ДЕЗИНФОРМАЦИЯТА В КИБЕРПРОСТРАНСТВОТО- ЗАПЛАХА ЗА ДЕМОКРАТИЧНИТЕ ПРОЦЕСИ В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА

Гл. ас. д-р Владимир Бабанов

Катедра „Национална сигурност и публична администрация“

Правно-исторически факултет

Югозападен университет „Неофит Рилски“, Благоевград

v.babanov@law.swu.bg

Резюме:

Дезинформацията се използва като основно оръжие в борбата за геополитическо надмощие между големите сили. Развитието на интернет и високите технологии улесниха изключително много нейното разпространение, а изкуственият интелект допринесе за почти цялостното автоматизиране на процеса на дезинформация на обществата. Възможността интернет да се окаже доминиран от ботове, дезинформация и злонамерени играчи е напълно реална- обстоятелство, което тревожи страните от Югоизточна Европа поради тяхната особена уязвимост. В тази статия се обръща внимание именно на тези процеси.

Ключови думи: *национална сигурност, интернет, дезинформация, демокрация, киберсигурност*

Disinformation in cyberspace- a threat to the democratic processes in South-Eastern Europe

Chief Assist. Prof. Vladimir Babanov, Ph.D

Department of “National Security and Public Administration”

Faculty of Law and History

South-West University “Neofit Rilski”- Blagoevgrad

v.babanov@law.swu.bg

Summary:

Disinformation has been used as a primary weapon in the struggle for geopolitical dominance between the great powers. The development of Internet and hi-tech have eased tremendously its spread and the Artificial Intelligence contributed to almost fully automating the process of disinformation of societies. The possibility of Internet ending up dominated by bots, disinformation and malicious actors in completely real- circumstance which worries South-East Europe countries due to their vulnerability. The current paper focuses on these processes.

Keywords: *national security, internet, disinformation, democracy, cybersecurity*

Днес Югоизточна Европа представлява сложен геополитически пъзел, чиято динамика има съществено значение за сигурността на целия европейски континент. Повечето държави от региона членуват в ЕС и НАТО, но някои от тях не са част от нито един от тези важни съюзи. Това е пореден принцип, по който се различават държавите в Югоизточна Европа на фона на условността, че членството в горепосочените съюзи би означавало повишена сигурност. Съществуват външни сили, чийто интерес към Югоизточна Европа е силно изразен и срещуположен на тенденцията за интеграция на държавите там в структурите на НАТО и ЕС. Очакването, че членството в поне един от двата съюза означава категорично укрепване на демокрацията, върховенството на закона и устойчивата прозападната ориентация, се оказва не съвсем оправдано и необратимо. Аналозиите на подобно твърдение напомнят на „краят на историята“ на Фукуяма, тъй като въпреки членството на редица държави в изброените съюзи, у тях се наблюдават тенденции, които застрашават демократичното им развитие и потенциално могат да променят тяхната геополитическа ориентация в средносрочен и дългосрочен план.

Външните сили използват разнообразни подходи за въздействие на общественото мнение в насоки, формиращи скептични нагласи към ползите от демокрацията, пазарната икономика и членството в съюзите. Характерен е хибриден подход, чрез който използването на дезинформацията и мощните канали за нейното разпространение са съществена част от дългосрочната стратегия на външните субекти. Киберпространството се използва като проводник и усилвател на пропаганда, конспиративни теории и фалшиви новини. Характерът на интернет като система прави изключително лесно и бързо разпространението на дезинформация и достигането до милиони потребители всеки ден. В този контекст посоката на развитие на интернет през последното десетилетие е изключително тревожна, тъй като 47.4% от целия интернет трафик за 2022 г. е дело на ботове, според Security Magazine.¹ Други издания посочват още по-тревожни цифри, според които само 38.5% от трафика е дело на хора², въпреки внушителните 5 милиарда потребители на интернет през 2022 г. Това означава, че огромна част от трафикът на данни и информация се осъществява автоматизирано от алгоритми и програми в огромни обеми с

---

¹ „47% of all internet traffic came from bots in 2022”, by Security Staff, Security Magazine, 11 May 2023, <https://www.securitymagazine.com/articles/99339-47-of-all-internet-traffic-came-from-bots-in-2022>

² „Already living in the Matrix,”: Anand Mahindra's tweet on bot traffic, The Economic Times, 04 Oct 2022, <https://economictimes.indiatimes.com/news/new-updates/already-living-in-the-matrix-anand-mahindras-tweet-on-internet-traffic/articleshow/94637112.cms>

висока интензивност. Често срещано явление в киберпространството е неосъзнато взаимодействие между хора и чат ботове, при което широко достъпният изкуствен интелект, когато е използван със злонамерени цели, прави възможно почти пълното заличаване на разликите в общуването между хора и ботове.

Лесното създаване на дезинформация се превръща в изключително мощно оръжие в ръцете на държави или обособени кръгове в държавите, които имат за цел разпространение на дезинформация в полза на своите геополитически интереси. Тенденциите в развитието на интернет са изключително опасни, като те имат потенциал да го превърнат в среда, в която достоверна информация и факти са почти неоткриваеми, дори загубени под огромен обем фалшива информация. Среда, в която изкуствени интелекти и алгоритми водят кампании по дезинформация спрямо потребителите, които неосъзнато попадат под тяхното влияние. Всичко това е възможно благодарение на основното свойство на интернет- бързите и лесно достъпни канали за комуникация в електронна среда. Наличието на поддатливи на дезинформация, конспиративни теории и езотерични идеи общества, в които критичният анализ е сведен до значително ниски нива, прави борбата с разпространението на дезинформация изключително тежка.

Разпространението на дезинформация се утвърди като устойчив тренд, който не само няма изгледи да се забави, но даже напротив- стоящите зад процесите национални държави отделят огромни ресурси за тази цел. За разлика от обикновените хакери, които биха се отказали след няколко неуспешни опита за пробив в дадени системи, националните държави настоятелно търсят начини за пробив, увеличават ресурса, който използват и прилагат нови, усложнени подходи. Дезинформационните кампании не са изолирано явление- те са дългосрочен инструмент с геополитическо предназначение. Стратегията на Руската федерация за разпространението на дезинформацията в киберпространството е ярък пример за интегрирането на подобен подход във външната политика на националните държави.

Русия е държава със значителни геополитически и икономически интереси в региона. Русия разглежда държавите от Югоизточна Европа като слабо звено в състава на ЕС и НАТО, чиято експлоатация означава отслабване на двата съюза и внасяне на хаос и несигурност във вътрешната им динамика. Забавянето на членството на държавите извън тези организации означава допълнителни възможности за дестабилизиране на региона и въздействие на нагласите в обществата чрез дезинформационни кампании и огромен набор от хибридни инструменти, с които си служи Русия. Нейните кампании в интернет са

многовекторни и съдържат многообразни източници, методи и канали, чрез които се достига до широката аудиторирия онлайн.

Често се използва критика по отношение на действията на западни държави, поставени извън контекст и основани на спорни интерпретации. Подобни „алтернативни гледни точки“ са разпространявани от официални представители на руските власти и усилявани от официални руски медии, обществени организации и фабрики за тролове, чиято цел са основно европейските общества, като многолюдните държави в Африка и Азия по никакъв начин не са изключение.

Последователността на този процес е описан в доклада на Global Engagement Center към Държавния департамент на САЩ, озаглавен *Russia's Pillars of Disinformation and Propaganda*.³ В него се посочва, че повечето пропагандистки тези стартират с изявления на официални правителствени лица, които се излъчват в руски държавно спонсорирани медии на глобално ниво, като Russia Today (RT International, RT Arabic, Sputnik Mundo), както и вътрешнодържавни медии, като РИА Новости, Первый канал и Россия 24.⁴

Описаният следващ етап е култивирането на прокси източници, каквито са фондации, тинк-такове и културни центрове в чужди държави. Изключително важно след това е използването на социалните мрежи, тъй като чрез тях се достига до големия брой потребители в чуждите държави. Използвайки тролски фабрики и създавайки многобройни уебсайтове, руската стратегия за дезинформация и разпространение на фалшиви новини се възползва от свободата на словото в западните държави, които често не разполагат с последователна стратегия за борба с чуждото влияние в интернет. Във въпросния доклад дори се споменава ролята на църквата в кампаниите по разпространение на дезинформация, като изключително влиятелна институция в руското общество и други държави в Югоизточна Европа.

В комбинация с това, руски хакерски групи, често държавно спонсорирани, атакуват легитимни и обективни източници на информация, както и официални правителствени канали за комуникация, уебсайтове и бази данни. Всичко това е възможно поради отворения характер на интернет и възможното светкавично разпространение на информация/дезинформация от анонимни и често невъзможни за установяване субекти.

---

³ “GEC Special Report: Russia’s Pillars of Disinformation and Propaganda”, by US Department of State, Global Engagement Center, August 2020, https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/08/Pillars-of-Russia%E2%80%99s-Disinformation-and-Propaganda-Ecosystem_08-04-20.pdf

⁴ Ibid., p. 9

Разбира се, дезинформацията не е нов метод за въздействие върху обществата, но прибягването до таргетираните кампании никога не е било толкова улеснено. Именно това е почеркът на дезинформацията в Югоизточна Европа- познават се в детайли обществените проблеми, което се използва за включване в публичния диалог на спорни теми, предизвикващи емоционални реакции и разделение. Целта е да се култивира недоверие в демокрацията и демократичните процеси, скептичност към работата на ЕС и неговите институции, както и nihilistично отношение към национални интереси и символи.

Радикализирането чрез дезинформация на големи групи от обществата в Югоизточна Европа представлява риск за демокрацията в региона и интегрирането на тези държави в структурите на ЕС и НАТО. Дори по-голямата част от обществата да бъдат наясно с рисковете в киберпространството и да съумеят да съхранят свободата на словото в своите държави, съществува риск те да бъдат възприемани като ненадеждни съюзници поради уязвимостите, експлоатирани от външни сили, макар и частично. Пример за това в България са случаите на разкрити служители в службите за сигурност, шпионирали в полза на Русия през последните години.

България се намира на 33-о място от общо 41 европейски държави по медийна грамотност, което я поставя в крайните позиции заедно с държави като Гърция, Сърбия, Румъния, Турция, Черна Гора и др. В дъното на класацията са други държави от Югоизточна Европа, като Босна и Херцеговина, Албания, Косово и Северна Македония.⁵ До голяма степен забавянето на интеграцията на страните от „западните Балкани“ в ЕС и НАТО се дължи на дългосрочни дезинформационни кампании, които влияят на вътрешнополитическите процеси в тези страни. Резултатът е разделени общества, ескалация на напрежението и дори официализиране на проруски позиции чрез политически партии в националните им парламенти.

В този контекст, типични за страните от Югоизточна Европа са ограничените ресурси за борба с дезинформацията, както и липсата на достатъчна експертиза за противодействие на негативните процеси. Регионът остава изложен на последствията от ширещата се дезинформация по отношение на редица въпроси, засягащи всички сфери- от ефектите на ваксините за КОВИД-19, през войната в Украйна и манипулирането на изборни процеси. Трябва да бъде отбелязано и нарастващото одобрение спрямо авторитарния тип управление сред обществата в Югоизточна Европа, което води до подем на популистки партии и включването им в държавното управление. Тази тенденция се забелязва и у други

---

⁵ “How It Started, How It is Going: Media Literacy Index 2022”- Marin Lessenski, Open Society Institute, Sofia, October 2022, https://osis.bg/wp-content/uploads/2022/10/HowItStarted_MediaLiteracyIndex2022_ENG_.pdf

държави от Източна Европа, където протичат идентични процеси и където някои политически партии базират своите платформи и предизборни кампании на неистинни твърдения, прокарващи „алтернативна гледна точка“. Тези процеси са изключително близки на известните такива в САЩ, където псевдополитически движения, като QAnon, базират своите възгледи на конспиративни теории, каквито са Pizzagate и The Storm например.

Прави впечатление, че в Югоизточна Европа се прилага сходен подход в отделните държави от региона, като се използват видни политически фигури, интернет знаменитости, т. нар. инфлуенсъри, и медии за прокарване на проруски, антиевропейски възгледи. Фалшивите новини и интерпретациите, които те разпространяват, представляват изключително опасно явление не само поради смесването на факти с неистини, но и поради изключително бързото им разпространение в социалните мрежи- близо десет пъти по-бързо от това на фактите.⁶ По този начин дезинформацията и нейните разпространители се ползват от постиженията на демокрацията, като свободата на словото, свободата на себеизразяване и мнение, за да насаждат скептицизъм спрямо демокрацията и европейските институции.

От своя страна, Европейския съюз полага дългосрочни усилия да изгради система от институции и организации, които да се борят срещу дезинформацията и тролските мрежи по всички канали на нейното разпространение. Още през март 2015 г. е сформирана East StratCom Taskforce към Европейската служба за външна дейност, която представлява европейска дипломатическа служба, занимаваща се с прилагане на общата външна политика на ЕС и политиката на сигурност. Мисията на създадената работна група е да се бори срещу дезинформационните кампании на Русия.⁷ Работни групи в това отношение са създадени специално за южните държави на ЕС и Западните Балкани, като най-уязвими от дезинформация, пропаганда и фалшиви новини.

През април 2016 г. ЕС изработва Обща рамка за противодействие на хибридни заплахи, последвана от няколко доклада, практически кодекс и комюникета по отношение на проследяването на фалшиви новини и онлайн дезинформация, както и осигуряване на свободни и честни избори в европейските държави. В края на 2018 г. е приет фундаменталния План за действие срещу дезинформацията, в който са заложени редица

---

⁶ Vosoughi, S., Roy, D., Aral, S., 2018. The spread of true and false news online. Science 359 (6380), p. 1146–1151, <https://www.science.org/doi/10.1126/science.aap9559>

⁷ “Countering Disinformation. Questions and Answers about the East StratCom Taskforce”, European External Action Service, Strategic Communications, 27.10.2021, <[Questions and Answers about the East StratCom Task Force | EEAS \(europa.eu\)](https://eeas.europa.eu/questions-and-answers-about-the-east-stratcom-task-force)>

комплексни мерки, включващи подобро идентифициране, подсилени аналитични способности и социална устойчивост и други.

През март 2019 г. е създадена платформата „Система за бързо сигнализиране“, чиято цел е обмяна на информация и сигнализиране за протичащи дезинформационни кампании. През 2020 г. тя е последвана от програма, посветена на борбата срещу дезинформацията по отношение на пандемията от КОВИД-19. В последващите години се полагат усилия за доизглаждане и обогатяване на концепцията за борбата с дезинформацията и системно определяне на нужните ресурси, които да бъдат отделени за целта.

През юни 2021 г. е стартирана процедура по ревизия на практическия кодекс за борба срещу дезинформацията от 2018 г., която завършва през юни 2022 г. с Подсиления план за практическия кодекс. Опитите на ЕС да се противопостави на хибридните атаки придобиват официален облик, който е в непрестанна еволюция. В комбинация с няколко други стратегии, една от които е Стратегията за киберсигурност на ЕС, се цели възприемане на проактивна роля в пресичането на дезинформацията и фалшивите новини в киберпространството.

Борбата срещу това ново предизвикателство е многоаспектно и каналите за неговото разпространение са многобройни. Вероятността проблемът да бъде решен изцяло е изключително ниска, но имайки предвид, че целта на дезинформацията са обществата и отделните индивиди, най-добрата защита би била познание за проблема и умение за използване на инструментите за неговото идентифициране.

Благодарности: Издаването на тази публикация е подпомогнато от Министерство на образованието и науката в изпълнение на Национална научна програма „Сигурност и отбрана“, приета с РМС № 731 от 21.10.2021 г., съгласно Споразумение № Д01-74/19.05.2022 г. и Споразумение за партньорство № МРС 122/29.06.2023 г.

Библиография

1. “THE ROUTLEDGE HANDBOOK OF DISCOURSE AND DISINFORMATION”, Edited by Stefania Maci, Massimiliano Demata, Mark McGlashan and Philip Seargeant, Routledge, 2024
2. “Digital Disinformation. Computational Analysis of Culture and Conspiracy Theories in Russia and Eastern Europe”, Peter Chew, Matthew Fort, Jonathan Chew, Springer, 2023

3. “The Infodemic Disinformation, Geopolitics and the Covid-19 Pandemic”, Gabriele Cosentino, Bloomsbury Academic, 2023

Източници от интернет:

1. Security Magazine, <https://www.securitymagazine.com/>
2. The Economic Times, <https://economictimes.indiatimes.com/?from=mdr>
3. US Department of State, Global Engagement Center, < [Global Engagement Center - United States Department of State](#) >
4. Open Society Institute, Sofia, < <https://osis.bg/>>
5. Science, <https://www.science.org>
6. European External Action Service, < https://www.eeas.europa.eu/_en>

МОДЕРНИЗАЦИЯТА НА БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ - НЕОБХОДИМО УСЛОВИЕ ЗА СИГУРНОСТТА НА СТРАНАТА

Гл. ас. д-р Илия Ценов
Катедра „Политически науки и национална сигурност“
„Факултет по икономически и социални науки“
Пловдивски Университет „Паисий Хилендарски“
www.uni-plovdiv.bg

Резюме

В доклада се поставят проблемите на националната сигурност и необходимостта от модернизация на въоръжени сили на основата на най-новите научни постижения и технологии. Разглеждат се въпросите за финансирането на армията и мерките, които следва да се предприемат за подобряване на условията на работа на кадровите военнослужещи и осигуряването им със съвременна техника, въоръжение и оборудване. Акцента се поставя върху постигането в най-кратки срокове на оперативна съвместимост със съюзниците ни от НАТО, като категорично се доказва, че това може да се постигне, само чрез изпълнението на трите мегапроекта за модернизация на въоръжените ни сили.

Ключови думи: модернизация; национална сигурност; въоръжени сили; армия; финансиране; отбрана; оперативна съвместимост;

THE MODERNIZATION OF THE BULGARIAN ARMY - A NECESSARY CONDITION FOR THE SECURITY OF THE STATE

Ch. Assistant Prof. Iliya Tsenov
Dept. of “Political science and National Security”
“Faculty of Economic and Social Sciences”
“Paisii Hilendarski” University of Plovdiv
www.uni-plovdiv.bg

Summary

The report presents the problems of national security and the need to modernize the armed forces on the basis of the latest scientific achievements and technologies. The issues of the financing of the army and the measures that should be taken to improve the working conditions of the military personnel and to provide them with modern equipment, weapons and equipment are considered. Emphasis is placed on achieving interoperability with our NATO allies as soon as possible, clearly proving that this can only be achieved through the implementation of the three megaprojects for the modernization of our armed forces.

Keywords: modernization; National Security; armed forces; army; financing; defense; Interoperability;

Въведение

Устойчивостта и стабилността на всяка икономика се изразява в способностите ѝ да произвежда необходимите стоки и услуги за да се задоволява в максимална степен потреблението и по този начин да се гарантира сигурността на страната. Все по-засилващите се тенденции на глобализация в съвременния свят насочват дори най-големите страни към обединение и колективна защита и към търсене на все по-нови технологични решения във всички сфери и по вековна традиция – най-новите постижения се прилагат във военна област и отбраната. Събитията от последните две години едва ли могат да бъдат изненада за експертите по национална сигурност (НС), защото те следваха своя естествен ход на развитие и след еуфорията в края на Студената война (последното десетилетие на 20 век) в началото на нашето столетие нещата отново се върнаха в „обичайното си русло“ на противопоставяне и решаване на спорни въпроси „с други, а именно насилствени средства“.

Новите измерения на националната сигурност

Правителствата отново се насочиха към едно от основните си задължения – сигурността на страните, защото „националната сигурност, като обществена сфера, изисква политически решения с интердисциплинарен характер от гледна точка на отговорностите и компетентностите на държавните институции“.¹ Повече от ясно е, че отбраната на една страна и ролята на Министерство на отбраната (МО) и Въоръжените сили (ВС) е върхът на айсберга, който всъщност е един огромен механизъм, в който участва цялата държава, а в съвременния свят – вече и коалиции от много страни. За съжаление и в този аспект ние сме на едно съвсем незавидно място. Както се посочва в Бялата книга за отбраната и Въоръжените сили на Република България „преизчислени през стандарта на покупателната способност, разходите, които прави българския данъкоплатец за отбрана, поставят българския войник сред най-скъпите. Същевременно, по абсолютна стойност – той е от най-слабо осигурените“.² В областта на сигурността при среден разход за Европейския съюз

---

¹ Дойков, Й. България във Варшавския договор и в НАТО, София, Парадигма, 2010, с.67

² Бяла книга за отбраната и Въоръжените сили на Република България, София: МО на Република България, 2010, с.11

(ЕС) 3.7 %, за България, той е 6.8%. Това още веднъж показва, че това е един нереструиран сектор от бюджетната сфера, което влияе отрицателно на отбранителните ни способности, още повече като се има предвид, че нашата страна дава 0.3 % от БВП на ЕС, а вноската ни в НАТО е 0.32%.

Всичко това се случва, когато президентът на Франция Еманюел Макрон открито говори за Европа на две скорости и информационните технологии и изкуственият интелект предизвикват дълбинни промени и засягат всички нива на обществения и икономически живот. Новите реалности са свързани с тоталното разпространение на информационния обмен и комуникационната инфраструктура, обхванали в глобална мрежа света. В програмата на НАТО за инвестиции в сигурността (NSIP) се отделя изключително внимание на информационните системи и приоритетни се залагат цели като :

- Силно и стабилно присъствие на изследванията за технологиите за сигурност;
- Изграждане на нова, модерна инфраструктура за научни изследвания в областта на отбраната;
- Създаване на условия за водене на постоянни наблюдения и координиране на изследванията и технологиите в сигурността;
- Създаване на ново поколение от учени за изследване в областта на НС;

В ЕС се налага становището, че Европейската отбрана е един от трите стълба на Съюза, заедно с еврото и Шенгенското пространство. Основни приоритети са разработването на нови способности на базата на изследванията и технологиите, ефективното изразходване на ресурсите, постигането на високи резултати на потребителите и непосредствено участие в научната дейност на производствените мощности.

България и региона

На този фон, е любопитно да видим какво се случва в България и региона. След десетилетия на нихилизъм по отношение на ВС, вече има известно раздвижване и реални действия, но те за съжаление не са в резултат на сериозен анализ на ситуацията и правилен разчет на силите и средствата, а по-скоро отново в отговор на съюзническите ни задължения, или както се изразяват някои наблюдатели – на

външния натиск. В регионален план беше отчетено, че сигурността и стабилността на Балканите трябва да се изгражда в дух на доверие, взаимно уважение и сътрудничество, като се повишава оперативната съвместимост със съюзниците ни. Целта е да се справим с общите предизвикателства и да се търсят начини и форми за мирно разрешаване на противоречията. Както посочва президентът Румен Радев при откриването на Конференцията на началниците на отбраната от Балканските страни на 18 май 2023 в София – „На Балканите е необходима политическа воля и единна, ясна визия за сигурността в региона с разбирането, че инвестициите в отбраната не са разходи, а са гаранция за мир и стабилност... Гарантирането на сигурността изисква диалог, упреждане на доверието и засилване на сътрудничеството. Никоя страна сама не може да се справи с проблемите в сферата на сигурността и са нужни са общи усилия. Градената с десетилетия архитектура за сигурност в Европа е в разпад, което може да отключи процеси на дестабилизация, особено в нашия регион, който е съседен на конфликта“.

Модернизацията на ВС и трите мегапроекта за превъоръжаване Сухопътните войски (СВ), Военновъздушните сили (ВВС) и Военноморските сили (ВМС), като че ли намериха своята политическа подкрепа с приемането на „Програма за приоритетни инвестиционни разходи на МО до 2032 г.“ В нея са включени всички проекти за модернизация на стойност над 100 млн. лв. или по първоначални изчисления – разходите са за 6,6407 млрд. лв. От тях 10 са предвидени за първия етап до 2026 г., а останалите – за втория – до 2032г. Финансовата рамка включва не само придобиване, но и поддръжка на техниката след сериозен, експертен военно-икономически анализ и примерен график за изпълнение, приоритети, съобразени с целите и възможностите за развитие на стратегическото партньорство със страните – членки на НАТО и ЕС, както и възможности за трансфер на технологии и индустриално сътрудничество. Особено важно е да се подчертае е, че тези разчети са направени на базата на предвижданията за бюджет за 2023г. от 1.85%, а за 2024г – най-малко 2.5% от БВП и едва тогава ще може да се говори за реално изпълнение на процеса за модернизация на Армията.

В този аспект следва да се посочи, че още на срещата на високо равнище на НАТО в Уелс – 2014г. се прие програма за поетапното увеличаване на бюджетите са отбрана на страните – членки на 2% до 2024. Засега този план се изпълнява и от нашата страна (като отчетем бюджетната сага през последните години) и се предвижда в план-сметката на МО да бъде 1.85% за тази и да достигнем заветните 2

% от БВП през 2024г.

Осигурените средства за поддържане и развитие на националните отбранителни способности и на способностите, ангажирани с колективната отбрана за одобрение от Народното събрание, са предвидени не само в бюджета за годината, но и в актуализираната средносрочна бюджетна прогноза до 2025 г. Предвидените разходи са в няколко направления :

- Многофункционален модулен патрулен кораб за ВМС;
- Нов тип боен самолет – втори етап (след първите 8 самолета Ф-16 Блок 70, се предвиждат още 8 самолета) както и съпътстващите разходи за тях;
- Основна бойна техника за изграждане на батальонни бойни група от състава на механизирани бригада;
- Допълнително финансиране за придобиване на боеприпаси и горива, ремонт на въоръжение, ракети, торпеда и техника, както и за ремонт и изграждане на инфраструктура;

Всички тези проекти са заложили за изпълнение в Програмата за развитие на отбранителните способности на ВС на Република България до 2032г. и на Плана за развитието на ВС на РБ до 2026г.

Когато говорим за модернизацията на армията следва да се отбележи, че става основно въпрос за капиталови разходи, които само за настоящата 2023 г. са над 1 млрд. лв. Основните направления, в които се реализират са придобиване на бойни машини за пехотата, стартиране на проекта за трикоординатните радары, сключване на договор за доставка на 155-мм гаубици, доставка на първите 2 самолета Ф-16 Блок 70 за учебен център за инженерно-техническия състав на ВВС и други логистични операции.

Глобалната сигурност и България

Модернизацията на ВС все повече се превръща в система с много елементи и пряко влияние на интеграционните процеси в страната. След като се спрехме на регионалната сигурност и ролята на България следва да се посочи, че отстоянието ни само на няколко стотин километра от най-опасния конфликт след Втората световна война неминуемо се превръща във фактор и на глобалната сигурност в един момент, когато основните актьори на световната сцена в една или друга степен променят и то в негативен аспект отношението си към доскорошните си партньори. Наскоро адмирал Роб Бауер, председател на Военния комитет на НАТО

заяви, че докато Китай все още не се смята за военна заплаха и не се разработват планове в случай на конфликт, не така стои въпросът по отношение на Русия, която вече се приравнява като заплаха, еквивалента на международния тероризъм. Затова военното командване разработва специални планове при евентуална ескалация на конфронтацията, като в същото време изтече и една друга информация от високопоставен републикански конгресмен, в която вече се говори за евентуален конфликт с Китай заради Тайван. Тук може да се цитира и изказването на командира на Командването за въздушна мобилност на САЩ, генерал Майк Минихан, който пише : „Интуицията ми подсказва, че ще воюваме през 2025г.“

На фона на това ескалиращо напрежение в глобален план може да се посочи, че и в отделните региони, различните държави заемат съответните мерки за все по-сериозно осигуряване на военната си сигурност, защото, както посочва Клаус Шваб „В историята на глобализацията има само няколко десетилетия, когато търговския прилив е повдигал всички лодки, без да предизвиква при това опасни вълни“³ Това в пълна степен се отнася и за Югоизточна и Централна Европа, където Турция и особено Полша отделят все повече средства за въоръжаване, оценявайки ситуацията и своята роля и шанс. Докато за десет години повечето европейски страни едва достигнаха 2% от БВП за военен бюджет, премиерът Матеуш Моравецки декларира, че тази година Варшава е готова да стигне 4% и да осигури най-модерното въоръжение за своята армия. Разбира се, договорките в НАТО предвиждат всяка национално правителство да има суверенното право само да реши какъв да бъде дела за отбрана, като досега в челната тройка бяха Гърция – 3.76%, САЩ- 3.47% (в абсолютна стойност това са \$822 млрд., което е над два пъти повече от общите разходи на всички страни в Алианса) и на трето място Полша с 2.42%, като страната предвижда закупуването на най-новите видове въоръжения.

Тази тенденция на повишено внимание към сигурността, намира своята подкрепа в изследване на НАТО, според което 83% от българските граждани смятат, че трябва да се харчи повече за отбрана, докато едва 8% са против. В годишния отчетен доклад, представен от генералния секретар на организацията Йенс Столтенберг се посочва, че 55% от анкетираните в България заявяват подкрепа за пакта, а 31% подкрепят напускането му. В доклада също се посочва, че 82% от гражданите на страните членки възприемат като важни общите дейности със САЩ, а 60% са на мнение, че членството в Алианса намалява вероятността от военно нападение срещу всяка отделна държава. Столтенберг заявява, че в момента Алиансът

---

³ Шваб, К. Капитализъм на заинтересованите, София, Изток-Запад, 2021 с.145

оценява Русия като най-голямата заплаха за сигурността си, което е коренно различно от отношенията в Европа и света отпреди няколко години.

Модернизацията на армията – процес без алтернатива

От посоченото по-горе е видно, че и по-близките и по-далечните ни съседи ускоряват модернизацията на въоръжените си сили. Успоредно с това ние имаме и своите съюзнически задължения, които в настоящия момент изпълняваме по една от основните отбранителни мисии: „Подкрепа на международния мир и сигурност“. Понастоящем нашият принос се изразява с участие в:

- Операция на стабилизиращи сили на НАТО в Косово (KFOR) (с военнослужещи, изпълняващи задачи в националния поддържащ елемент и в щаба на операцията HUMINT TEAM);
- Операция на ЕС в Босна и Херцеговина EUFOR Althea и в щаба на многонационалния батальон от силите на EUFOR;
- В състава на медицинския екип на ЕС в Мали (EUTM Mali);

Разбира се в момента не сме ангажирани с по-крупни задачи като участието ни в Ирак и Афганистан, но в същото време не може да не предизвиква безпокойство ситуацията около формирането на Батальонната бойна група (ББГ) през 2022 г., когато се наложи да ни се оказва съдействие от партньорите в НАТО, основно САЩ и Италия като рамкова държава. Не по-малко драматично беше и положението с Air policing, където не можехме да изпълним нашите ангажименти със собствените сили и ни помагаша с изстребителите от ВВС на Холандия и Испания.

Модернизацията на ВС има пряко отношение на задълженията към съюзниците ни, особено след решението за създаването на бойни групи в Югоизточна Европа в контекста на усилените мерки за бдителност след започването на военните действия в Украйна, защото „Сигурността се превръща в ключов фактор за осигуряване на високо качество на живот в европейското общество и за защита на инфраструктурата чрез предотвратяване на общите заплахи и справяне с тях“⁴ В създадената в България бойна група с рамкова държава Италия участват над 800 военнослужещи с бойна техника от България, САЩ, Албания, Гърция, Черна гора, Република Северна Македония и Турция. Тя бе създадена в изпълнение на решението на НАТО в Мадрид през юни 2022 г. за изграждането на тези формирования в Балтийските страни и Полша, Словакия, Унгария, Румъния и нашата страна, за да има постоянно действащи сили и средства, готови да се трансформират в бригади. За целта

---

⁴ Лолев, И. Престъпления свързани с трафика на МПС, София, Парадигма, 2022, с.16

са направени съответните разчети за отделните страни, необходимата координация на сили, средства и инфраструктура, необходима за изграждането и настаняването на личния състав, съхранението на боеприпаси, техника и имущество. Няма как в този момент да не се форсират процесите на модернизация, за да бъдем адекватни на изискванията по отношение на оперативната съвместимост и да се представим достойно като съюзници. Необходимостта от модернизация на ВС се повиши още повече и след структурните и нормативни промени в армията, като създаването на 1.09.2021г. на Командване за комуникационно-информационна поддръжка и киберотбрана (ККИПКО) и промените в законодателството, които предвиждат ВС при необходимост да оказват съдействие и подкрепа на МВР и другите специализирани и граждански служби в страната (Това в особена степен касае Съвместното командване на специалните операции (СКСО) и ВВС).

Развитието на тези процеси доведе до поставянето на един проблем, който определено не е само за армията, но и за цялото общество. Въпросът с некомплектът на личния състав, особено в Сухопътните войски, става изключително сериозен. И това е на фона на изказването на началника на отбраната адмирал Емил Евтимов, че човешкият капитал е най-ценният ресурс и основен компонент на военните способности. В този аспект следва да се подчертае, че модернизацията на армията е в пряка зависимост от развитието и усъвършенстването на личния състав, от осигуряването на конкурентно ниво на пазара на труда и заплащането, за да се осигурят едни постоянни кадри във ВС в това тревожно време.

Не на последно място следва да се посочи, че проектите за модернизация имат и своя мотивационен ефект, защото е важно за всички служещи и постъпващи в армията да знаят, че ще работят с нова съвременна техника, отговаряща на най-високите световни стандарти. Те ще бъдат конкурентни на пазара на труда и в други сфери и страни. Модернизацията е обвързана и с подготовката на военнослужещите от запаса и резерва, защото няма как да се получат нещата дори да се осигури финансирането за нова техника, ако не се реализира и подготовката на състава, които ще работи с нея. За да имаме ефективна отбранителна система е необходимо да има попълнени военни формирования с обучен и мотивиран личен състав за пълна съвместимост със съюзниците. Това е така, защото ВС са основен елемент на сигурността и доколкото „Националната сигурност е съставена от различни компоненти и е супер сложен конструкт, в чийто обширен корпус са втъкани различни съставки , слоеве и елементи. Съгласно традиционното научно схващане най-важните

компоненти на националната сигурност са 1. Социално-икономическият, 2. Политическият, 3. Военният и 4. Информационният.⁵

Заклучение

Опитахме се да направим преглед и анализ на ситуацията именно във военния аспект на сигурността, защото това направление, в една или друга степен беше negliжирано през последните десетилетия, и без да се задълбочаваме в причините, следва да се насочим към предприемане на сериозни мерки, предвид динамиката на събитията в региона и света. След 77 години на относително спокойствие на Стария континент, хората, като че ли забравиха какво може да ни донесе нов глобален конфликт и за съжаление трябва да си припомним древната максима, че ако искаш мир трябва да се готвиш за война. Модернизацията на въоръжените ни сили е процес, който не търпи отлагане, трябва да започне и да бъде постоянен във времето, докато някога в далечното бъдеще всички страни и народи не се разберат едновременно и завинаги да го прекратят.

Библиография

1. Дойков, Й. България във Варшавския договор и в НАТО, София, Парадигма, 2010, с.67
Doikov, Y. Bulgaria vav Varshavskiy dogovor I v NATO, Sofia, Paradigma, 2010, s.67
2. Бяла книга за отбраната и Въоръжените сили на Република България, София: МО на Република България, 2010, с.11
Byala kniga za otbranata I Vaorazhenite sili na Republika Balgaria, Sofia: MO na Republika Balgariya, 2010, s.11
3. Шваб, К. Капитализъм на заинтересованите, София, Изток-Запад, 2021 с.145
Shvab, K Kapitalizam na zainterisovanite, Sofiya, Iztok-Zapad, 2021, s.145
4. Лолев, И. Престъпления свързани с трафика на МПС, София, Парадигма, 2022, с.16
Lolev, I. Prestapleniya svarzani s trafika na MPS, Sofiya, Paradgima, 2022, s.16
5. Цанов, И. Управленско решение: теория и практика, София, БПС ООД, 2018, с.451
Tsanov, I. Upravlensko reshenie: teoriya I praktika, Sofiya, BPS OOD, 2018, s.451

---

⁵ Цанов, И. Управленско решение: теория и практика, София, БПС ООД, 2018, с.451

МОДЕРНИЗАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ ВЪОРЪЖЕНИЕ СИЛИ ЧРЕЗ ПРЕВЪОРЪЖАВАНЕ ИЛИ ИНТЕГРИРАНЕ НА ВИСОКОТЕХНОЛОГИЧНИ РЕШЕНИЯ В СТАРОТО ВЪОРЪЖЕНИЕ

докторант Митко Узунов
Катедра „Национална сигурност“
Университет по библиотекознание и информационни технологии
mitko.s.uzunov@unibit.bg

Резюме:

Настоящият доклад представя кратък сравнителен анализ, относно модернизацията на Българските въоръжени сили чрез закупуване на нова бойна и спомагателна техника или чрез имплементиране на високотехнологични решения в старата техника. Пример на имплементиране на високотехнологични решения ще бъде представен на база публичното представяне на новата концепция за превъоръжаване и модернизация на Израелските въоръжени сили..

Ключови думи: модернизация; високи технологии, изкуствен интелект, национална сигурност, отбрана.

MODERNIZATION OF THE BULGARIAN ARMED FORCES THROUGH REARMAMENT OR INTEGRATION OF HIGH-TECH SOLUTIONS INTO THE OLD ARMAMENTS

Mitko Uzunov, PhD Candidate
Department of National Security
University of Library Studies and Information Technology
mitko.s.uzunov@unibit.bg

Summary:

This report presents a brief comparative analysis of the modernization of the Bulgarian Armed Forces through the purchase of new combat and auxiliary equipment or through the implementation of high-tech solutions in the old vehicles. An example of the implementation of high-tech solutions will be presented on the basis of the public presentation of the new concept of rearmament and modernization of the Israeli Armed Forces..

Keywords: modernization; high technology, artificial intelligence, national security, defense.;

Ограничения

Поради специфичността на доклада и ограничените източници на информация, разработката в своята съществена част е ограничена. Използвани са само явни – неклафицирани източници на информация от публичната среда.

Въведение

Всяка армия по света търпи процеси на модернизация и превъоръжаване, тези процеси са повлияни от различни фактор, като например икономическо надмощие, развитие на технологиите, демографско развитие, форма на държавно управление и други.

В Република България Въоръжените сили са в дългогодишен процес на превъоръжаване, но поради редица фактори повлияни от политическата, икономическата и геопространствена обстановка тези процеси по модернизиране и превъоръжаване са забавени или не добре гарантирани и обезпечени от държавното ръководство.

Основни понятия

Модернизация – представлява непрекъснат процес на обновяване на даден обект, привеждането му в съответствие с новите изисквания и стандарти, технически условия и показатели за гарантиране на качеството.

Високи технологии – дефинира наименованието на най-новите и усъвършенствани технологии на своето време. Преходът към използване на високи технологии и свързаните с тях технически нововъведения са най-важната характеристика на научната дейност на нашето съвремие и свързаното с нея технологично развитие и прогрес на човечеството. Към високите технологии се числят различни отрасли на промишлеността, но най – значимите икономически отрасли въвеждащи високите технологии към нашето време са: Микроелектрониката, Информационните технологии и технологичните изследвания в областта на компютрите – програмирането и изкуствения интелект, Роботиката, Нанотехнологиите, Атомната енергетика, самолетостроенето и космическите технологии, биотехнологията и генното инженерство, комуникациите и мрежите.

Изкуствен интелект – С развитието на технологиите и задълбочаване на научно изследователската дейност Изкуствения интелект се дефинира по различен начин, но няма общоприета дефиниция на определението. Обобщено може да кажем, че представлява компютърен софтуер, изпълняващ и характеризиращ се със свои аналитични функции.

Национална сигурност - представлява динамичното състояние на средата, отнасящо се до сигурността на държавата, гарантиращо изпълнението на жизнено важните интереси за държавата, запазването на конституционно установения ред, права и свободи на гражданите чрез отделяне на ресурс от сили и средства за гарантирането на свободата и суверенитетът на държавата и гражданите.

Отбрана – В науката изучаваща военното дело отбраната се дефинира,

като изкуството за защита на нацията и територията от външни атака, както включва в себе си процесите по предотвратяване на нанасянето на щети срещу човешкия фактор и/или ресурсите и неутрализирането на завладяването на територията от противника..

Концепция за модернизиране на Българските въоръжени сили.

В Република България текат процеси по модернизация на Въоръжените сили, включващи подмяната на ползваните бойни платформи на въоръжение в Българската армия, които са морално остарели образци на старо съветско съоръжение от периода на „Студената война“ . Този процес поставя своето основополагащо начало след приемането на Република България във военно-политическия съюз НАТО през 2005 г.

Първия етап на трансформация в българските Въоръжени сили е процеса по реструктуриране на армията от наборна към професионална. В плана за организационно изграждане и модернизация на въоръжените сили до 2015 г, който се приема с постановление на Министерския съвет през 2007 г. се очертава визията и способностите които българската държава иска да изгради във Въоръжените сили. За съжаление в края на програмния период се приема нов План за развитие на въоръжените сили отново с рамка и обхват на действие от 5 години, което не можем да определим като стратегическа концепция за развитие на въоръжените сили – нещо което ще докажем в следваща точка на доклада, в която ще се разгледа концепцията за високотехнологично развитие на клоновете на Израелските въоръжени сили, където рамката за развитие е със стратегическа цел за над 10 годишен период. Като основна визия в първия програмен период са следните характеристики при изграждането на ВС:

- *висока бойна ефективност и маневреност;*
- *мобилност;*
- *ударни способности и способности за поддръжка с подходящо ниво на поетапно нарастваща бойна готовност;*
- *способност за развързване в операции.*

Като концепция за осъществяване на заложената визия се споменава, че необходимите способности, могат да се постигнат, чрез технологично превъоръжаване и модернизация по време на програмния период.

В плана за развитие на ВС 2015-2020 част от заложените цели и концепция на вижданията за изграждане на въоръжените сили се припокриват с първоначалния план за организационно изграждане и модернизация на ВС от 2007 г. Това показва, че в първия

програмен период не са реализирани заложените цели и визия за изграждане на ВС, които да осигурят пълен спектър с възможности за изпълнение на операции от видовете ВС изграждащи Българската армия. В новия програмен период се споменава че развитието на способностите на СВ изисква създаване на условия за стартиране на основния инвестиционен проект „Изграждане на батальонни бойни групи от състава на механизирани бригади“ реализирането на който, да позволи осъществяване на превъоръжаването на силите с нова бойна машина на пехотата, с която да се даде възможност за осъществяване на пълния спектър операции на сухопътните сили.

През 2020 г. бе представен стратегически преглед на отбраната, в който се споменава, че заложените цели по Програмата 2020 са постигнати в частта и за извършените организационно-структурни промени във ВС и стартирането на инвестиционните проекти за отбрана на страната. В същия програмен период стартира първия етап на инвестиционния проект за придобиване на нова летателна техника. Проекта за придобиване на нова изстребителна ескадрила се разделя на два компонента и два програмни периода за придобиване на новата техника. С изпълнението на първия компонент за изграждане на нова ескадрила в изстребителната ни авиация, се очаква да бъдат закупени 8 броя изстребители от които 2 броя да бъдат учебно-бойни с двойна летателна кабина. Придобиването на нова летателна техника е необходимо, поради изчерпването на ресурса за експлоатация на сега използваните платформи на въоръжение във ВВС, а именно изстребителите МиГ-29.

В програмния период Българската държава взе решение за закупуване на нови изстребители, които разочаровашо за всички експерти са същия клас въоръжение – вместо да се залегне със стратегическата визия за закупуване на нови летателни платформи от съвременно поколение, държавата взе решение да закупи 8 броя F-16 Block70, които по параметри се класифицират в сравнителна тактико-технологична таблица на изстребителите платформи от четвърто поколение, в която се намира и сега ползваната от Българските военновъздушни сили платформа МиГ – 29.

С новия план за развитие на Въоръжените сили до 2026 година приет с Постановление № 183 от 2021 г. на Министерския съвет на Република България, обобщава заложените цели за програмния период разделен на три етапа.

Целта е изграждане на способности за изпълнение на конституционните задължения на въоръжените сили на Република България, както и изпълнението на поетите международни ангажименти към НАТО и ЕС.

Реализирането на плана, се планира да се осъществи, чрез:

- изграждане, поддържане и развиване на минимално необходимите приоритетни отбранителни способности на въоръжените сили в периода 2021 - 2026 г., като част от способностите с дефицит и способностите за поддържане и развитие за периода 2021-2032 г.;

- въвеждане на нова функционална структура на въоръжените сили;

- изменения в организационната структура и числеността на въоръжените сили;

- трансформиране на системата за ръководство, командване и управление на въоръжените сили, нейните елементи и функциониране;

- оптимизиране на системите за логистична поддръжка, комуникационно-информационна поддръжка и киберотбрана, както и военно-образователната система;

- адекватно финансово осигуряване на дейностите заложи в плана.

В приетия през 2021 г. план се споменава **поддържане на минимално необходимите отбранителни способности**, което за всички експерти и научни сътрудници разглеждащи проблемите на сигурността и отбраната, би следвало да даде ясен знак, че има допуснати пропуски при реализирането в предишните програмни периоди на заложените цели.

Концепция за развитие на Израелските въоръжени сили, имплементирайки високотехнологични решения в отбранителната система на страната.

Израелската държава е приела нова стратегия за включването и използването на изкуствен интелект в клоновете на въоръжените си сили. Новата стратегия за отбрана на израелската държава е представена през 2022 г. в центъра за киберизследвания „Блаватник“ и в Центъра за изкуствен интелект и наука за данни в Тел Авив в университета в Тел Авив. Според представените данни, Израелските въоръжени сили (ИВС) ще претърпят цялостна цифрова трансформация в работата си с Изкуствения интелект във всички направления на изследване. На научната конференция от 2022 година и при представяне на стратегиите за изграждане на ИВС е заложило, същите да имат многообразен и мулти команден план за използване на Изкуствения интелект.

Докладите представени на научната конференция в Тел Авив от 2022 г. показват, че изкуственият интелект е изиграл ключова роля в конфликта на Израел с Хамас в Газа през май 2021 г., а изкуственият интелект все повече се използва в системи, разработени от израелски отбранителни компании, както в леко и средно въоръжение като бойни

карабини и взривни снаряди така и в други системи, което означава, че ИВС имат все по-голям набор от платформи, които използват ИИ.

Представяне на основните концептуални високотехнологични проекти на Израелските въоръжени сили.

- *Системата за противоракетна отбрана „Железен купол“*, която след заявените планове за модернизирание на Израелските въоръжени сили, ще се изгради с централизирано високотехнологично командване имплементиран възможностите на изкуствения интелект за оценка на риска и ранно задействане.

Основа характеристика на системата е, че след като ракетата е изстреляна от противника, радарната станция открива и проследява нейния курс, а след това незабавно изстрелва ракета за прихващане и неутрализиране на вражеската ракета. – системата е изградена през 2011 г.

- *Система „Трофей“* е система за развърщане на способност за пълна противотанкова защита, която обхваща танка на 360°. Когато врагът изстреля ракета срещу танк, оборудван със системата "Трофей", системата незабавно открива и неутрализира заплахата.

- *F-16I "Sufa" (в превод от иврит Буря)* е летателна платформа модернизирана и роботизирана до степен в която, чрез модернизираната система на шлема, се позволява на пилота да изстрелва снаряди по противниковия самолет, само чрез зрението си.

- *Танк Меркава IV* – танкът включва подобрена система за управление на огъня с възможност за защита срещу атака с хеликоптер, цифрова система за управление на бойното поле.

- *Системата "EyeBall"* – предоставя 360° градусова картина в помещение, към които няма видимост за състоянието на силите вътре, конфигурира се за секунди след попадане в помещението. Системата се използва за безопасно неутрализиране на терористи, криещи се в сгради.

- *Бронирана машина „Намер“* – интегрирана бронирана машина на пехотата, която е предназначена за защита на живата сила. Машината е с интегрирана система за защита на личния състав, ползва защитата системата „Трофей“.

- *Противотанкова ракетна установка „Спайк“* - Последните разработки на израелските инженери позволиха да се олекоти тази ракетна система, да се увеличи нейната точност и ефект на поразяване. Привеждане в режим за стрелба за време до 6 секунди.

Изводи

Българското военно ръководство на системата за отбрана на страната полага необходимите усилия, професионализъм и знания за подобряване на състоянието на отбраната.

В голяма степен военното и политическо ръководство в Република България, не могат да дефинират грешките допуснати в предишните програмни периоди за модернизация, което затруднява модернизирането на въоръжените сили – чрез заложеното в плановете за развитие на въоръжените сили превъоръжаване.

Българското военно и политическо ръководство на отбраната не е разглеждало до момента възможностите за интегриране и модернизиране на съществуващите платформи, с цел повишаване на тяхното технологично поколение, подобряване на способностите за защита на живата сила и предприемане на съвместни тактико-технологични мероприятия

- с българския военно промишлен комплекс, за изследвания и експерименти относно интегриран на вискотехнологични възможности от световно ниво в ползваните на въоръжение платформи.

Заклучение

В условията на влошаваща се среда за сигурност в региона и света, българските военни експерти, военни инженери, изследователи, както и военното и политическо ръководство на отбраната трябва да вземат спешни решения за максимално подобряване на боеспособността на Въоръжените сили, ползвайки всички възможности за гарантиране способностите на ВС, но и отделяйки нужното внимание за повишаване нивото на безопасността и защитата на военослужещите и въоръжението. Експотацията на старо въоръжение трябва да генерира иновативни решения за неговото модернизиране и удължаване срока на неговата експлоатация. Българският военно промишлен комплекс има капацитета и потенциала за реализация на проекти от подобно естество, важна е единствено волята проявена от военното и политическото ръководство, обединените усилия на академичния състав с страната и съвместната му работа с експертите и инженерите проектантите на въоръжение.

Възможността за генериране на вискотехнологични решения е оправдава в условията на бързата дигитализация и достъпност до технологии. Българската образователна система и пазар на труда генерират едни от най-добрите специалисти в областта на информационните технологии, и впрягането на този ресурс в полза на системата за отбрана на странат, ще доведе до издигане престижа на структурата.

Благодарности: Издаването на тази публикация е подпомогнато от Министерство

на образованието и науката в изпълнение на Национална научна програма „Сигурност и отбрана”, приета с РМС № 731 от 21.10.2021 г. и съгласно Споразумение № Д01-74/19.05.2022 г.

Библиография

1. План за организационно изграждане и модернизация на Въръжените сили до 2015 г., 2007 г., обнародван с ДВ бр. 26 от 28.03.2007 г. достъпен онлайн от web:
  - i. Plan za organizatsionno izgrazhdane i modernizatsiya na Vaorazhenite sili do 2015 g., 2007 g., obnarodvan s DV br. 26 ot 28.03.2007 g. dostapen onlayn ot web: <<https://econ.bg/Нормативни-актове/План-за-организационно-изграждане-на-въръжените-сили-до-2015-г-1.1.i.130704.at.5.html>> (09.05.2023 г.)
2. План за развитие на въръжените сили до 2020 г. достъпено през web
  - i. Plan za razvitie na vaorazhenite sili do 2020 g. dostapeno prez web : <https://www.mod.bg/bg/doc/strategicheski/20160128_Plan_za_razvitie_VS-2020.pdf> (09.05.2023г.)
3. Узунов М. – Приложение на системи използващи софтуер с изкуствен интелект (AI) в страни членки на НАТО и възможностите за интегриране в системата за защита на националната сигурност на Република България, 2023, с. 298-306 , Сигурност и отбрана, София, ISBN – 978-619-185-593-3
  - i. Uzunov M. – Prilozhenie na sistemi izpolzvashti softuer s izkustven intelekt (AI) v strani chlenki na NATO i vazmozhnostite za integrirane v sistemata za zashtita na natsionalnata sigurnost na Republika Balgariya, 2023, s. 298-306 , Sigurnost i otbrana, Sofia, ISBN – 978-619-185-593-3
4. Technology and Innovation, IDF Editorial Team, 2022, достъпено през web: <<https://www.idf.il/en/mini-sites/technology-and-innovation/the-idf-s-top-10-innovations/>>
  - i. (09.05.2023)
5. Frantzman S.J., Israel unveils artificial intelligence strategy for armed forces, 2022, достъпено от web: <<https://www.c4isrnet.com/artificial-intelligence/2022/02/11/israel-unveils-artificial-intelligence-strategy-for-armed-forces/>> (09.05.2023)